

SEXTIL PUȘCARIU ȘI IORGU IORDAN: AFINITĂȚI ELECTIVE

Atunci când între doi oameni de știință, aparținând unor școli diferite, adeseori aflate în dispută, se stabilesc punți de legătură durabile, ne întrebăm, pe bună dreptate, pe ce fundamente s-a clădit această comuniune de idei. Este și cazul relațiilor statornicite, imediat după Primul Război Mondial, între Sextil Pușcariu și Iorgu Iordan, deveniți peste timp doi veritabili coloși ai lingvisticii noastre.

Este cunoscut faptul că S. Pușcariu nu avea prea mulți adepți sau simpatizanți la Iași. Dimpotrivă. Se pare că, după preluarea *Dicționarului Academiei*, el a trezit destule resentimente din partea lui A. Philippide, care îi va critica teza de doctorat despre diminutivele românești, precum și lucrarea de docență, imputându-i ulterior că i-ar fi împrumutat, chipurile, 22 de etimologii¹. Nici elevii lui A. Philippide nu se vor lăsa mai prejos, între care Ilie Bărbulescu și Giorge Pascu, ultimul pretându-se chiar la atacuri dure, neprincipiale, taxând unele dintre studiile lui Pușcariu drept o „monstruozitate”, iar pe autorul lor, „un șarlatan” (Pascu 1922, p. 287, 292). În acest concert cvasidenigrator, o voce va face excepție. Este cea a tânărului lingvist Iorgu Iordan, concitadinul acestor detractori fără scrupule, el însuși discipolul lui Philippide, dar care va avea tactul și înțelepciunea de a privi cu o reală deferență și admirație înfăptuirile confratelui mai mare, stabilit între timp la Cluj.

Paginile de corespondență inedită pe care le vom prezenta își propun să surprindă nașterea și evoluția acestor raporturi, științifice și umane, care s-au derulat, pe parcursul anilor 1921–1937, prin intermediul celor 56 de scrisori adresate de Iorgu Iordan lui Sextil Pușcariu. Începuturile dialogului epistolar la care ne referim sunt declanșate de recenzia amplă pe care Pușcariu o dedicase, în primul volum din „Dacoromania”, tezei de doctorat din 1921 a lui Iorgu Iordan, intitulată *Difon-garea lui e și o în pozițiile ă, e*. Recenzentul remarca modul în care autorul discută chestiunea metafoniei „cu talent, cu pricepere și sârguință, întemeiat pe un material cu mult mai bogat, pe care îl clasează în mai multe categorii și subdiviziuni, izbutind să dea câteva explicări nouă și de amănunt și – ceea ce merită a fi relevat îndeosebi – discutând și chestiuni de ordin principiar” (Pușcariu 1920–1921, p. 377–378). Desigur, Pușcariu va surprinde și limitele lucrării, ale concepției pe care se edifică, „neogramaticianul” clujean avertizând că „trebuie să ne lepădăm de prejudecățile și concepțiile aprioristice ale școlii neogramaticale, care privește evoluțiunile fon-

¹ Față de cavalcada criticilor lui A. Philippide, declanșate în „Viața românească” din 1906 în jurul „specialistului român”, care îl vizau și pe Sextil Pușcariu, acesta va răspunde la obiect, caustic, demontând acuzațiile, dar refuzând în final să mai continue discuția: „Articolul d-lui Ph. va urma – nu însă pentru mine” (Pușcariu 1907, p. 208).

logice ca un fel de molimă ce se răspândește fără ca noi să avem cunoștință de ea, sau ca niște avalanșe care cuprind dintr-odată toate cuvintele construite la fel” (*ibidem*, p. 386).

Prompt, Iordan îi va scrie plin de emoție lui Pușcariu, mărturisindu-i, în prima scrisoare datând din 20 ianuarie 1921, că rândurile acestuia i-au umplut „inima de acea bucurie firească pe care oricine o simte când își vede prețuite, chiar cu rezerve, munca și osteneala într-o ramură de activitate oarecare”. El se arăta, totodată, deschis oricăror observații și îndreptări izvorâte dintr-un „cuget curat”. Surprindea lui Iordan față de gestul profesorului clujean de a-i analiza lucrarea era cu atât mai mare cu cât, așa cum se va destăinui peste mai multe decenii (într-o conferință rostită la centenarul lui Sextil Pușcariu, la Academia Română), s-ar fi așteptat, după adversitatea mentorului său față de Pușcariu, ca acesta din urmă să-l ignore total, „să nu se ocupe de mine ca cercetător, să tacă din gură, cum se spune familiar, ceea ce ar fi fost deja foarte mult, dacă ținem seama de felul cum s-au manifestat alți contemporani ai săi” (Iordan 1977a, p. 576). Făcând abstracție de antecedente, Pușcariu dă dovadă de un spirit aristocratic exemplar, de comprehensiune și răbdare în a judeca, *sine ira et studio*, contribuțiile unui lingvist în formare.

Marea calitate morală, prin excelență, pe care i-o găsește Iordan lui Pușcariu, în aceeași rememorare târzie, este obiectivitatea. Cuvântul apare ca un laitmotiv și în scrisorile pe care i le trimitea Iordan interlocutorului său. O încercare temerară a lui Pușcariu de punere la punct a lui G. Weigand, fostul său profesor de la Leipzig, în cadrul rubricii *Pe marginea cărților* din „Dacoromania”, este aprobată fără rezerve, într-o scrisoare din 26 martie 1927, în special pentru faptul că „ați putut în chip minunat să vă păstrați calmul și obiectivitatea”. Referindu-se tot la notele extinse de lectură ale lui Pușcariu, Iordan este impresionat apoi de modul în care este receptată, pe un ton neutru, deloc ostil, publicarea primului volum din *Originea românilor* de A. Philippide. Cu mult tact, lingvistul clujean se eschivase, de fapt, să se pronunțe îndeaproape despre această scriere, motivând că așteaptă apariția volumului II, dar fără să se sustragă totuși de la un verdict de bun simț: „E o lucrare fundamentală, care denotă o putere de muncă ce trebuie să inspire oricui cel mai profund respect” (Pușcariu 1924–1926, p. 1333). Față de această lecție de onestitate, mai tânărul coleg ieșean îi scrie, într-o efuziune de sinceritate:

„Mare satisfacție mi-au produs aprecierile Dvoastre asupra operei lui Philippide. Reputația de om obiectiv pe care v-ați câștigat-o de mult și pe care eu personal am avut ocazie s-o verific așa de des, va crește și mai mult în ochii tuturor specialiștilor”.

Nu lipsesc din scrisoarea amintită a lui Iordan nici comentariile de ordin strict științific, unele dintre construcțiile legate de „gramatica dialectului” prezentate de Pușcariu în articol incitându-l să aducă noi precizări pertinente:

„[...] despre expresii ca *are să-l certe el preoteasa pe popă* am vorbit și eu pe scurt în «Arhiva», 1923, pag. 408, explicându-le ca având două subiecte: *el* este subiectul primitiv, când se referea, se înțelege, la un lucru sau ființă de genul masculin; dar adesea vorbitorul se teme că acest *el* nu spune lămurit la cine se gândește, și atunci căuta să

precizeze, adăugând după pronume substantivul, căruia acesta trebuie să-i ție locul. Cu vremea s-a generalizat *el* și la construcții unde subiectul era de genul feminin, fiindcă *el* s-a gramaticalizat”.

În 1933, când va fi propus prima oară de către Pușcariu pentru a fi ales membru corespondent al Academiei Române, Jordan face din nou elogiul, într-o scrisoare datată 21 mai, al acelorași calități rar întâlnite, generozitatea și imparțialitatea, pe care le etalase cu prisosință profesorul de la Cluj:

„Este încă o dovadă, între atâtea altele, de interesul pe care mi-l arătați de atâta vreme și care izvorăște, în primul rând, din părerea D-Voastre, mai mult sau mai puțin favorabilă, despre activitatea mea științifică. În același timp însă, atitudinea D-Voastre însemnează ceva care în ochii mei valorează mai mult decât orice: din ea se vede obiectivitatea adevăratului om de știință, care apreciază lucrurile bune nu numai atunci când vin de la discipolii și prietini săi, ci și atunci când este vorba de oameni care aparțin altor școli și profesază convingeri științifice adesea deosebite”.

Iar atunci când va fi primit în Academie, Jordan nu va pierde ocazia de a-i mulțumi, într-o scrisoare din 5 iunie 1934, protectorului său dezinteresat și de a-i pune în evidență trăsăturile de caracter binecunoscute:

„Ați dovedit încă o dată că sunteți stăpânit și în asemenea chestii, mai mult ori mai puțin personale, de aceeași obiectivitate care se manifestă în toate operele D-Voastre științifice. Căci legăturile pur omenești dintre noi, oricât de strânse ar fi, n-au acel caracter de veche prietenie care singur hotărăște, în majoritatea cazurilor, de soarta unei candidaturi la Academie”.

Proiectele științifice desfășurate în cadrul Muzeului Limbii Române îi suscită și ele interesul lui Jordan, determinându-l să-și expună punctele de vedere, să intervină cu sugestii, așa cum procedează în cazul *Atlasului lingvistic român*, pe marginea căruia își exprimă opinia, într-o scrisoare din 8 noiembrie 1929. Invitat să se pronunțe cu privire la chestiunile care vor figura în chestionarul alcătuit pentru ancheta pe teren, Jordan este de părere că ar fi util

„să se acorde cea mai mare atenție granițelor dialectale din toate punctele de vedere (fonetic, morfologic, sintactic și lexical). De aceea trebuiesc alese printre cuvinte și forme mai ales de acelea care ne pot informa asupra întinderii geografice a diverselor graiuri. În ce privește sunetele, chestia pare mai ușoară, întrucât se cunosc diferențele de la o regiune la alta”.

Temele în jurul cărora gravitează corespondența rămân, în rest, cele specifice unor oameni de știință absorbiți de preocupările universitare și academice: schimbul de publicații, promisiunea unor viitoare recenzii, numirea ca suplinitor la Catedra de filologie romanică, concursurile de la catedră, organizarea unor congrese, dificultatea tipăririi unor cărți, călătoriile în străinătate, întâlnirile cu marii lingviști ai vremii (printre care W. Meyer-Lübke, Leo Spitzer, Carlo Battisti, Antoine Meillet sau Karl Jaberg), legăturile cu diverși lingviști români, dintre care nu lipsesc „muzeiștii”, cum îi numește și Jordan. Vizitându-l, de pildă, în 1921, la Bonn,

pe Meyer-Lübke, Jordan se simte flatat de felul neconvențional, afabil, în care a fost primit, sesizând însă și o situație care l-a pus pe gânduri:

„Două lucruri m-au mirat în biblioteca acestuia: bogăția neobișnuită, cel puțin pentru un român, a colecțiilor de texte, reviste și tratate de orice fel asupra limbilor romanice, pe de-o parte; pe de altă parte, sărăcia, aproape rușinos simțită de mine, ca român, privitoare la limba noastră”.

De aici și decizia sa de a se implica în acoperirea acestor goluri, făcând apel la Pușcariu și la alte instituții de cultură să completeze urgent biblioteca „celui dintâi seminar romanic din Germania”.

Atent, el îl va anunța de fiecare dată pe Pușcariu atunci când îi va recenza acestuia o lucrare, fie în „Arhiva”, fie în „Zeitschrift für romanische Philologie”, „al cărei recenzent am devenit în mod oficial de acum aproape un an”, după cum scria în 28 noiembrie 1926. E drept, primele recenzii ale lui Jordan la scrierile lui Sextil Pușcariu sunt oarecum expositive, fără evaluări, în special cele publicate în „Arhiva” ieșeană, unde nu ezită să-și exprime câteva rezerve. Dacă în recenzia sa despre discursul academic *Locul limbii române între limbile romanice* admitea, prudent, că nu și-a propus să verifice „soliditatea tuturor afirmațiilor” (Jordan 1921a, p. 129), în cea dedicată lucrării *Der lu – Genetiv im Rumänischen*, el conchide că „argumentarea autorului este ingenioasă, dar nu așa de convingătoare” (Jordan 1921b, p. 130). Mai târziu, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, al cărui director devenise, Jordan îi va consacra o cronică elogioasă la *Études de linguistique roumaine*, autorul fiind considerat „un învățat perfect obiectiv, capabil să pătrundă în sistemele de gândire și în metodele de lucru ale altora, fără a se lăsa influențat de obișnuință, de șablon”² (Jordan 1938, p. 300). Gândindu-se, poate, la atacurile vindicative ale lingviștilor ieșeni din urmă cu mai mulți ani, el simte nevoia, într-un mod reparatoriu, să reitereze o dată în plus obiectivitatea și echilibrul lui Pușcariu, ale cărui polemici sunt „potolite și urbane în cel mai înalt grad”, încât orice adversar ar trebui să se simtă dezarmat în fața unui om „atât de blajin și de ponderat” (*ibidem*).

Ceea ce îl fascinează, sub raport științific, la Pușcariu este receptivitatea acestuia la conceptele novatoare, neînchistarea în teorii depășite, așa cum îi mărturisea într-o scrisoare din 8 octombrie 1930, în care îl admiră pentru faptul că,

„deși teoretic sunteți un partizan al școlii vechi, în realitate arătați la tot pasul o largă înțelegere și o mare obiectivitate față de tot ce se abate de la doctrina neogramaticilor”.

Mergând pe meandrele confesiunii epistolare, Jordan pare a se lamenta de câte ori are prilejul, excedat fie de grijile familiale („Nu numai că-s căsătorit și, prin urmare, am o gospodărie destul de complicată, dar întrețin la școală pe o soră a mea”), fie de slujbele care îl consumau („Afară de asta sunt asociat la un liceu particular, unde sunt obligat prin statutul de asociație să predau un anumit număr de ore pe săptămă-

² Spiritul de obiectivitate și temperamentul de „om blajin” ale savantului clujean vor fi evocate de Jordan și peste câteva decenii (vezi Jordan 1966, p. 151 și urm.), nu însă și în *Memorii*.

mână. Nevoile vieții!”), fie de problemele de sănătate („Umblu cu șoșoni, fiindcă gheată nu pot pune, și merg foarte puțin pe jos, ca să nu-mi obolesc piciorul și, deci, să agravez rana”), fie de lipsa banilor care îl împiedica să-și publice lucrările. Nu știm, deocamdată, cum a reacționat Pușcariu la acest gen de văicăreli, oarecum excesive, pe care i le împărtășea fără reticențe interlocutorul său epistolar.

Capitolul cel mai consistent al acestei corespondențe este însă cel privitor la colaborarea lui Iorgu Iordan la *Dicționarul limbii române*. Invitat de Pușcariu să se alăture colectivului de la Cluj, Iordan acceptă, cu multă satisfacție, această ofertă, așa cum rezultă din primele rânduri ale scrisorii de răspuns din 29 iunie 1924:

„Propunerea Domniei voastre de a colabora la *Dicționarul Academiei* mă bucură cu atât de mult, cu cât vine de la un om care știu că-mi apreciază activitatea filologică în afară de orice considerații de persoană sau de «școală», ba, s-ar putea spune, împotriva acestor considerații. De aceea vă declar că în principiu primesc din toată inima invitația pe care mi-o faceți și că, potrivit puterilor și mijloacelor mele științifice destul de modeste, voi lucra cu râvnă și cu dragoste”.

Bine calculat, lingvistul ieșean începe să-și „negocieze”, totodată, partea sa de contribuție, modalitățile de preluare a fișelor și de predare a materialului redactat și alte „chestii de amănunt”, între care, desigur, condițiile de plată, de care rareori era mulțumit. Încredințat că au ajuns la o înțelegere, Iordan va reveni peste o săptămână, animat de o convingere fermă:

„În urma lămuririlor pe care le dați în ultima Dvoastră scrisoare, colaborarea mea la *Dicționarul Academiei* este asigurată și de fapt. Rămâne să vie toamna pentru a mă apuca de muncă și mă rog lui Dumnezeu ca activitatea mea în acest domeniu să corespundă încrederii Dvoastre și dorinții mele”.

Va urma o etapă de inițiere în lucrul la Dicționar, în care figura neapărat și o vizită documentară la Cluj. În memorialul său din 1977, Iordan consemnează: „Personal, l-am cunoscut pe Pușcariu în septembrie 1924, când m-am dus la Cluj” (Iordan 1977a, p. 575). În realitate, cei doi nu s-au cunoscut atunci, întrucât venirea lui Iordan la Cluj s-a suprapus cu plecarea lui Pușcariu la Geneva, pentru a participa la Sesiunea Ligii Națiunilor (Pușcariu 1978, p. 687 și urm.). Iordan fusese avertizat deja de către Pușcariu în legătură cu absența sa din Cluj și îi mulțumea într-o carte poștală din 5 august 1924 pentru că îl însărcinase pe Theodor Capidan să-l ghideze și să-l introducă în laboratorul dicționarului.

Paginile de corespondență din 16 octombrie 1924 clarifică și mai bine acest episod. Iordan va relata acum, cu lux de amănunte, impresiile despre atmosfera pe care a întâlnit-o la Muzeu, precum și modul în care au decurs primele sale zile de lexicograf:

„Mi-a părut rău că nu v-am găsit și pe Dv. acolo, căci sigur că folosul meu ar fi fost mai mare. Mai pe urmă m-am gândit că această întâmplare a avut și o parte bună: [i-]am cunoscut bine pe dnii Lacea, Capidan și Drăganu (ca să nu mai pomenesc pe d. Pop, cu care am fost foarte multă vreme împreună), ceea ce n-aș fi putut face în aceeași măsură,

dacă ați fi fost și Dvoastră acolo. Ați aflat, desigur, și de ceea ce am făcut, mai exact de ceea ce... n-am făcut, cât am stat în Cluj”.

Urmează un raport amănunțit prezentat în fața coordonatorului dicționarului, conceput din perspectiva învățăcelului conștiincios, gata să-și ia în serios noua postură și să-și însușească cât mai temeinic normele de redactare:

„M-am inițiat într-o oarecare măsură în partea tehnică a dicționarului. În primul rând, mi-am notat toate prescurtările din care s-au luat citațiile cuprinse în cele cinci casete cu fișe luate de mine pentru anul 1924–[19]25. Apoi am luat cunoștință, notând ce mi s-a părut mai greu de reținut, despre tot ce privește redactarea: așezarea exemplorilor, definiția vorbelor, felul de a scrie explicațiile ș.a. Desigur că această parte e cea mai grea și de aceea numai după o experiență mai îndelungată voi fi stăpân, cu oarecare aproximație, pe ea. Am început acolo să lucrez și un cuvânt, nu prea simplu: verbul *a întinà*, pe care d. Capidan l-a găsit lucrat satisfăcător”.

În săptămâna următoare, conștient de dificultatea și de amploarea lucrării, de termenele presante ce trebuiau onorate, dar care nu-i înfrânseseră pofta de lucru inițială, Iordan este decis să-și schimbe programul,

„măcar că mi-am propus să lucrez trei după-amiezi, câte cel puțin 4–5 ore în șir, mă tem că voi lucra în fiecare zi, cel puțin acum, la început”.

spre a se deprinde cu partea tehnică, care i se pare cea mai complicată. În ritmul alert pe care și-l impusese, el va reuși să încheie primele cuvinte „redactate definitiv” și să expedieze deja la 1 decembrie 1924 „un manuscript de vreo 40 [de] șferturi de coală”, care cuprindea munca sa la *Dicționar* din primele săptămâni ale lunii noiembrie. Va avea loc și prima întâlnire dintre cei doi, Iordan ajungând la Cluj, potrivit corespondenței, în 14 decembrie 1924. Cu timpul însă, entuziasmul din primele momente pare să se fi diminuat, iar planificarea nu va fi întru totul respectată, căci, peste aproape un an, pe data de 6 noiembrie 1925, Iordan își exprima speranța că abia

„pe la începutul lunii viitoare să termin tot materialul luat de mine în toamna lui 1924 pentru campania de lucru 1924–[19]25. Lăsând la o parte neologismele, conform înțelegerii cu Dvoastră, mai am numai ceva mai mult de o cutie bună de fișe”.

Totodată, el își dă seama că munca sa „lasă de dorit supt raportul calității”. Inevitabilul părea să se producă nu peste mult timp, căci aglomerarea activităților în care se angrenase, la care se adăugau călătoriile de studii în străinătate, nu-i mai lăsau răgazul să se dedice muncii la dicționar cu dăruirea necesară. De altfel, plecarea sa la Paris, în ianuarie 1925, pusese deja sub semnul îndoielii posibilitatea de a-și mai menține colaborarea. El îl va anunța, astfel, pe Pușcariu, în 2 decembrie 1925, că, începând din anul următor, se va retrage, neuitând să adauge în final că, „orice ar fi, sentimentele mele nu se pot schimba”³. Va continua totuși să-și recu-

³ Va interveni, probabil, o răcire temporară a relațiilor, căci, într-o scrisoare către Constantin Lacea, din 22 februarie 1926, Iordan spunea: „Pușcariu nu mi-a mai scris de la discuția pe care am avut-o în chestia colaborării mele la *Dicționar*” (Mangu 1982, p. 124).

pereze restanțele, deși încasarea „onorarului” nu îl satisfăcea întotdeauna. La 1 mai 1926, îi scria lui Pușcariu că

„au rămas nelucrate ceva mai mult decât o cutie de fișe, dar pe la mijlocul lui iunie sper să le isprăvesc și cu aceasta să împlinesc angajamentul de a fi lucrat cinci cutii”.

În fine, în 14 mai 1926, îi comunică lui Pușcariu că a reușit să redacteze „definitiv de la cuvântul *interes* până la *ișțeli* inclusiv”. Epistolarul ne oferă, prin urmare, elemente suficiente de a reconstitui mai exact contribuția lui Jordan la DLR, desfășurată în intervalul septembrie 1924–iunie 1926, mai ales că el însuși mărturisea: „am lucrat puțin la dicționar, n-aș putea să precizez cam cât, la litera *i*, care, cum știți, în forma veche a Dicționarului este pusă împreună cu litera *i*” (Jordan 1977a, p. 575). După cum se menționează în prefața la tomul II din DLR, partea I, F–I, semnată de S. Pușcariu, partea redactată de I. Jordan constă numai în „cuvintele ÎNCĂ și o parte a celor începătoare cu ÎNSI- și ÎNSU-, în total 18 coloane”. Sunt numeroase indicii însă, pe care ni le relevă scrisorile, pentru a deduce că partea sa de contribuție nu s-a limitat doar la atât. Pe de altă parte, Jordan va recunoaște și el mai târziu, cu toată franchețea, că nu l-a captivat în mod deosebit munca la dicționar:

„Nu mi-a plăcut mult această muncă, deși mă interesa, fiindcă este grea, migăloasă și nu prea dă satisfacții strict științifice. Este mai interesantă munca de revizor, adică de control și verificare a ceea ce fac alții, pe care o fac, în continuare, de mulți ani, cu mare plăcere” (*ibidem*).

Încetarea colaborării la dicționar nu a atras după sine și o deteriorare a raporturilor umane, corespondența lui Jordan păstrând aceeași ritmicitate, cu un schimb de informații la fel de consistent, lăsând cale deschisă și unor destăinuiri cu un conținut mai sensibil. Aflat într-un moment de cumpănă, confesiunea epistolarului Jordan invocă pentru prima oară în această corespondență orientările sale ideologice, într-o scrisoare din 18 mai 1936. Profesorul ieșean evocă plin de amărăciune „campania” dezlănțuită datorită simpatiilor de stânga pe care le afișase și care dăduseră apă la moară unora dintre detractorii săi universitari și nu numai. El este contrariat de faptul că, deși după interzicerea mișcării antifasciste și percheziția la care a fost supus în noiembrie 1934 „afacerea” s-a clasat și i s-a dat ordonanță de neurmărire, tracasările din partea adversarilor politici nu s-au oprit. De aceea, se arată dispus chiar să renunțe la calitatea de membru corespondent al Academiei pentru a nu-i produce lui Pușcariu eventuale neplăceri. Stigmatizat pentru convingerile sale politice, Jordan îi declară franc companionului său epistolar:

„A fi comunist nu mi se pare ceva infamant, pentru că nu văd întru cât *concepția* politico-socială care poartă acest nume ar fi mai condamnabilă decât altele”.

Nu punem în discuție aici compromisurile politice pe care le-a făcut Iorgu Jordan de-a lungul anilor⁴, himerele care l-au bântuit, nici poziționările ideologice cunoscute ale lui Sextil Pușcariu, ci doar paradoxul pe care ni-l oferă acest mo-

⁴ Vezi, în acest sens, Bozgan 1998, p. 320–332.

ment: un om de stânga se destăinuie, frust, fără inhibiții, unui om de dreapta, convins că resorturile intelectuale care stăteau la baza relației lor sunt mai presus de orice implicare de ordin politic, iar crezul fiecăruia nu ar avea de ce să afecteze schimburile lor de idei. Este aceasta nu numai o lecție de toleranță, care nu și-a pierdut actualitatea, dar și un argument pentru a percepe corespondența celor doi iluștri cărturari atât ca document biografic și afectiv, cât și ca model existențial⁵.

ANEXĂ

1.

Iași, 1921, ianuarie 20

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Rândurile Dvoastre, așa de binevoitoare față de mine⁶, mi-au umplut inima de acea bucurie firească pe care oricine o simte când își vede prețuite, chiar cu rezerve, munca și osteneala într-o ramură de activitate oarecare. Vă asigur cu toată sinceritatea că voi primi bucuros toate obiecțiile și toate îndrumările, pe care le voi găsi pornite dintr-un cuget curat, cum m-am încredințat deja că vor fi ale Dvoastre. Sfatul de a audia în străinătate cursuri de filologie romanică l-aș urma cu atât mai repede, cu cât eu însumi nutresc același gând încă dinaintea războiului. Dar tot felul de împrejurări m-au împiedicat de la realizarea acestei dorințe. Printre aceste piedici cea mai importantă și care va dăinui încă este lipsa de mijloace materiale. Fiindcă veni vorba despre asta, îmi permit să vă destăinuiesc că de 6 ani de zile nevoi de tot felul m-au silit să muncesc în școală câte 30 ore pe săptămână, câteodată chiar mai mult. În asemenea condițiuni înțelege oricine că nu se poate lucra cum se cuvine într-o disciplină științifică atât de pretențioasă cum este filologia română.

Intemeierea la Paris a Institutului de Istorie și Filologie⁷ mi-ar da dreptul să privesc mai optimist viitorul; orice speranță însă încetează aproape deplin la gândul că și în această chestie s-ar putea proceda potrivit urâtului nostru obicei al pământului. În orice caz, voi face tot posibilul să plec în Germania măcar pentru un an. Mă tem numai că va mai trece vreme până atunci.

Vă mulțumesc pentru trimiterea discursului Dvoastre de recepție și vă rog să mă socotiți ca abonat la publicația despre care vorbiți în scrisoare.

Primiți, vă rog, salutările mele distinse.

I. Iordan
str. Lăpușneanu 32

⁵ Corespondența pe care o publicăm în continuare se află în Arhiva Sextil Pușcariu, păstrată la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, unde, în urma dispoziției testamentare a nepotei savantului, lingvista Magdalena Vulpe (1936–2003), un colectiv de cercetători se ocupă de mai mulți ani de editarea ei integrală.

⁶ Iordan are în vedere recenzia pe care Pușcariu o publicase în DR, I, p. 377–396, despre teza sa de doctorat, *Diftongarea lui e și o în pozițiile ă, e*, apărută la Iași, Institutul de Arte Grafice și Editură „Viața Românească”, 1920 [pe copertă: 1921], 352 p.

⁷ Se referă la înființarea, în 1920, sub egida Academiei Române, a Școlii Române de la Paris (Fontenay-aux-Roses), care va fi inaugurată, sub conducerea lui Nicolae Iorga, abia în 1922.

2.

Iași, 1921, februarie 27

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Am primit extrasul din „Zeitschrift”, conținând articolul Dvoastre asupra genitivului românesc cu *lu*⁸, pe care ați avut bunăvoința de a mi-l trimete, și vă mulțumesc călduros pentru această amabilă atenție. Nădăjduiesc să pot face în curând o dare de samă despre acest articol⁹, precum și despre discursul Dvoastre, rostit la Academie¹⁰, în revista de filologie și istorie „Arhiva”, care va ieși peste câțva timp. Cunoașteți activitatea dinaintea războiului a acestei publicații, care a apărut aproape 30 ani fără întrerupere.

Un număr de profesori din Iași au hotărât să scoată din nou revista aceasta, întemeind o societate de istorie și filologie, care nu va fi decât continuarea supt o altă formă, mai specializată, a vechii societăți literare și științifice din orașul nostru. Greutatea cea mai mare este, negreșit, găsirea fondurilor necesitate de tipărirea, care acum este așa de costisitoare, a revistei; avem totuși speranța că vom birui această greutate.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru trimeterea publicațiilor Dvoastre, vă rog să primiți salutările mele distinse.

I. Iordan
str. Lăpușeanu 32

3.

Bonn, 24 octombrie 1921

Prea stimate Domnule Pușcariu,

Împrejurările mi-au permis să vin încoace poate chiar mai repede decât speram astă-iarnă. Prin aceasta mi-am împlinit o dorință, pe care am purtat-o în inimă ani de-a rândul; în același timp, am putut urma și sfaturilor Dvoastre, date cu atâta bunăvoință.

Mă găsesc aici de patru săptămâni, după ce am stat la Berlin mai bine de o lună. Voi rămânea un an întreg, poate și doi, în cazul când speranța mea de a mă duce în toamna viitoare la Institutul Românesc din Paris nu se va putea realiza¹¹. Pe d. prof. Meyer-Lübke¹², căruia, din pricina amabilității și bunăvoinții sale, îi datoresc în bună parte venirea mea la Bonn, l-am văzut chiar din primele zile ale sosirii mele încoace, iar de atunci până în momentul de față am fost deseori împreună, fie pentru a ne vizita reciproc, fie pentru diferite informații, pe care împrejurările m-au silit să i le cer când și când. De la început mi-a arătat o extremă bunăvoință și simpatie, punându-se la dispoziție pentru tot felul de lămuriri și sfaturi trebuincioase unui începător în ale filologiei romanice. Tot în primele zile a avut bunăvoința de a mă însoți până la Seminarul Dsale, unde iarăși mi-a dat toate explicațiile trebuincioase și, bineînțeles, cheia, ca oricărui membru regulat al seminarului. Două lucruri

⁸ Pușcariu 1921, p. 76–82.

⁹ Vezi Iordan 1921b, p. 129–131.

¹⁰ Iordan, 1921a, p. 126–129.

¹¹ În legătură cu această tentativă nereușită de a fi admis la Fontenay-aux-Roses a se vedea și corespondența lui I. Iordan cu N. Iorga, în „Manuscriptum”, V, 1974, nr. 2 (15), p. 81–84, precum și Iordan 1977b, p. 64–66.

¹² Wilhelm Meyer-Lübke (1861–1936), cunoscut romanist elvețian, profesor la universitățile din Jena, Viena și Bonn, autor al *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (1911).

m-au mirat în biblioteca acestuia: bogăția neobișnuită, cel puțin pentru un român, a colecțiilor de texte, reviste și tratate de orice fel asupra limbilor romanice, pe de-o parte; pe de altă parte, sărăcia, aproape rușinos simțită de mine, ca român, privitoare la limba noastră. Din primul moment am luat în cugetul meu hotărârea de a face tot posibilul pentru ca situația aceasta să se îmbunătățească în ceea ce ne privește: m-am hotărât, adică, să mă adresez autorilor și instituțiilor de cultură din țară pentru trimetere de cărți seminarului romanic din Bonn. Oricât de pesimiste socoteli aş face, sper totuși să pot aduna măcar 80–100 [de] volume, care ar reprezenta chiar cu oarecare modestie, să zicem, dar ar reprezenta și limba românească alături de surorile ei în biblioteca celui dintâi seminar romanic din Germania. Dacă vă scriu și Dvoastră despre această intenție a mea, o fac pentru că am nevoie de sprijinul Dvoastră în aducerea ei la îndeplinire. În calitate de romanist și membru al Academiei, sper că veți încerca să susțineți cu toată căldura această cerere a mea la Academie, care singură ar putea întrece modestele mele pretențiuni, socotite mai sus la 80–100 volume. De aceea vă fac aici rugămintă formală în sensul celor de mai sus, în speranța că dorința exprimată în această scrisoare, dorință care cred că e și a Dvoastră, se va realiza.

Primiți, vă rog, salutările mele distinsse.

I. Iordan
Rosental 15 Parterre

P.S. Când va apărea „Buletinul Muzeului Limbii Române”, vă rog să mi-l trimeteți și mie, ca abonat.

I. I.

4.

Iași, 1923, noiembrie 17

Mult stimată Doamnă Pușcariu,

Binevoitoarele Dv. rânduri, pentru trimeterea căroră vă mulțămesc cu recunoștință, îmi dau prilej să vă adresez două rugăminți.

În vara anului acestuia am cunoscut doi oameni care ar fi vrut să aibă *Locul limbii române*¹³. M-am adresat unui librar din Iași, care-i singurul depozitar de aici al publicațiilor Academiei, dar nu l-am putut face să-mi procure lucrarea Dv. Deoarece știu să aduc cunoștințelor mele acest serviciu, care e în aceeași vreme și un serviciu făcut științei românești, îmi permit să vă întreb cum aş putea obține două exemplare din scrierea pomenită. În caz când nu se mai găsește în comerț, iar Dv. ați mai avea câteva exemplare și, se înțelege, ați fi dispus să le dați, vă pot comunica numele doritorilor: 1) Giovanni Maver¹⁴, prof. supl. la Padova (la Universitate!), fost elev al lui Meyer-Lübke, și cunoscut de mine astă-vară la Spitzer¹⁵, cu

¹³ Discursul de recepție, cu titlul *Locul limbii române între limbile romanice*, rostit de Pușcariu în ședința solemnă a Academiei Române, din 11 iunie 1920, cu un răspuns de Ioan Bianu, a apărut în seria Academia Română, *Discursuri de recepțiune*, XLIX, București, Librăriile Cartea Românească și Pavel Suru, 1920, 54 p.; republicat în Pușcariu 1974, p. 133–169.

¹⁴ Giovanni Maver (1891–1970), slavist italian, specialist în studii poloneze, profesor la Universitatea din Padova și apoi la Universitatea „La Sapienza” din Roma.

¹⁵ Leo Spitzer (1887–1960), romanist și hispanist austriac, promotor al criticii stilistice. Profesor la Universitățile din Marburg și Köln, s-a exilat în anii '30 în Statele Unite. Iordan a recenzat în

care-i foarte bun prieten; 2) Dr. Heinrich Kuen¹⁶, Innsbruck, Fischergasse 19, elev de-al lui Gamillscheg¹⁷ și camarad de studii al meu în semestrul de vară al acestui an la Berlin.

A doua cerere mă privește pe mine. Aș dori să am lucrarea Dv. *Din perspectiva Dicționarului*, II, apărută numai în broșură aparte¹⁸. O cunosc numai dintr-o lectură superficială făcută la Bonn, unde am căpătat-o de la Spitzer.

În caz când nu puteți satisface niciuna din aceste rugăminți, nu-i nevoie să mă înștiințați în chip special.

Mulțămindu-vă din nou pentru bunele Dv. cuvinte, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Jordan

5.

Iași, 1923, noiembrie 29

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros în numele prietenilor miei din Padova și Innsbruck, cărora ați binevoit să le trimeteți câte un exemplar din lucrarea Dv. *Locul limbii române*. Sunt sigur că amabilitatea Dv. va fi răsplătită prin interesul cu care scrierea Dv. va fi citită și folosită în lucrările lor științifice de dnii Maver și Kuen. Pentru *Din perspectiva Dicționarului*, II, mă voi adresa Academiei, deși mă tem că cererea mea nu va fi satisfăcută. Publicațiile Academiei, dacă este să judecăm după enormele greutăți cu care și le poate procura publicul cetitor obișnuit, parcă există numai pentru... a sta în depozitele Academiei. Nici măcar în primele zile după apariție nu poți fi sigur că găsești în comerț aceste publicații. De cele mai multe ori depinde de o neprevăzută împrejurare norocoasă ca să poți pune mâna pe vreo operă editată de Academie.

Dorița Dv. de a avea scrierile mele o voi satisface, se înțelege, cu cea mai mare plăcere. Repet însă că din ceea ce am publicat până acum nu vă pot trimete decât *Rumänische Ortsnamen*¹⁹ și recenzia despre *Ital. Umgangssprache* a lui Spitzer²⁰. Știți foarte bine că revistele românești nu prea au obiceiul de a scoate în extrase articolele publicate. De aceea autorul însuși trebuie să-și comande extrase. O asemenea comandă înseamnă în ochii miei un deosebit preț pe care-l pune autorul pe scrierile sale. Fiind sceptic de felul meu, mai cu samă când e vorba de produsele-mi proprii, am ezitat de cele mai multe ori de a face comenzi de extrase. Negreșit că e un procedeu curios acesta, căci odată ce ai publicat un ar-

„Arhiva” din 1923 cărțile acestuia *Die Umschreibungen des Begriffes 'Hunger' im Italienischen. Stilistischonomasiologische Studie*, Halle, M. Niemeyer, 1921 și *Italienische Umgangssprache*, Bonn-Leipzig, K. Schroeder, 1922.

¹⁶ Heinrich Kuen (1899–1989), romanist austriaco-german, care a predat la universitățile din Innsbruck, Leipzig, Wartburg, Freiburg și Erlangen.

¹⁷ Ernst Gamillscheg (1887–1971), romanist german, autorul unor studii despre graiurile dacoromâne, membru corespondent străin al Academiei Române (1929). I. Jordan a recenzat în „Arhiva”, XXX, 1923, nr. 1, p. 119–123 lucrarea acestuia, *Wetzstein und Kumpf im Galloromanischen*, apărută în „Archivum romanicum”, VI, 1922, fasc. 1, p. 1–104.

¹⁸ Broșura (55 p.) a apărut la Cluj, Tipografia „Ardealul”, Institut de Arte Grafice, 1922.

¹⁹ Se referă la studiul *Der rumänische Ortsnamenforsschung*, publicat în „Zeitschrift für Ortsnamenforsschung”, I, 1925, p. 64–70.

²⁰ Jordan 1923a, p. 399–415.

tical în revistă poți tot așa de bine să-l scoți și în broșură aparte. Dar așa-s oamenii, au curiozitățile lor. Pentru *Dialectele ital. de sud și lb. rom.*²¹ am comandat de la început 50 [de] extrase, dar, de mult ce sunt deprinse tipografiile de pe aici cu acest obicei, s-au pierdut în lipsa mea din țară. Pentru viitor voi fi mai puțin... scrupulos și mai cu băgare de samă, astfel că voi putea să vă trimet pentru fiecare articol câte un extras.

Mulțămindu-vă din nou pentru bunăvoința pe care mi-ați arătat-o totdeauna, vă rog să primiți salutările mele distinse.

I. Iordan

6.

Iași, 1924, iunie 29

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Propunerea Domniei voastre de a colabora la *Dicționarul Academiei* mă bucură cu atât de mult, cu cât vine de la un om care știu că-mi apreciază activitatea filologică în afară de orice considerații de persoană sau de „școală”, ba, s-ar putea spune, împotriva acestor considerații. De aceea vă declar că în principiu primesc din toată inima invitația pe care mi-o faceți și că, potrivit puterilor și mijloacelor mele științifice destul de modeste, voi lucra cu râvnă și cu dragoste.

Rămâne numai să luăm o hotărâre definitivă după ce vom fi discutat anume chestii de amănunt, dintre care îmi permit să relev pe următoarele două: 1) aș dori să știu în ce va consta colaborarea mea la Dicționar, adică de ce natură va fi munca mea; 2) despre o venire pentru vreme îndelungată la Cluj nu poate fi vorba, fiindcă sunt legat aici de tot felul de interese, care-mi fac imposibilă deplasarea. Nu numai că-s căsătorit și, prin urmare, am o gospodărie destul de complicată, dar [o] întrețin la școală pe o soră a mea, care ar trebui, în cazul plecării mele, să stea în gazdă, căci urmează la o școală specială, inexistentă în alte orașe. Afară de asta, sunt asociat la un liceu particular, unde sunt obligat prin statutul de asociație să predau un anumit număr de ore pe săptămână. Nevoile vieții!

Nu cred însă că această piedică ar stingheri prea mult puțința colaborării mele la Dicționar. Mai întâi, sunt dispus să petrec la Cluj aproape întreaga lună septembrie: din spusele Dv., am înțeles că pe la sfârșitul lui august reveniți din vacanță. Așadar, la începutul lui septembrie eu pot veni la Cluj, unde, în curs de 3 săptămâni, la nevoie și de 4, îmi va fi posibil să mă inițiez în lucrarea care mă așteaptă. Pentru timp mai scurt (5–6 zile) pot veni acolo și în cursul anului școlar. În sfârșit, vacanțele de Paști și de Crăciun iarăși stau la dispoziție pentru astfel de călătorii în interes de serviciu... filologic.

Dv. cunoașteți foarte bine condițiile în care se lucrează și se poate lucra la Dicționar; prin urmare, sunteți în drept să hotărâți asupra propunerii mele.

Cu această ocazie îmi iau voia să vă întreb dacă ați primit înainte de Paști 2 extrase de ale mele (*Karl Vossler* din „Arhiva”²² și *Der heutige Stand der rom. Sprwiss.* din *Festschrift W. Streitberg*²³), de care mă tem să nu se fi prăpădit.

Cu cele mai călduroase salutări,

I. Iordan

²¹ Studiul *Dialectele italiene de sud și limba română* a apărut inițial în „Arhiva”, XXX, 1923, nr. 1, p. 35–50; nr. 2, p. 20 [= 148]–165; nr. 3–4, p. 327–367. Studiul va fi amplificat în „Arhiva”, XXXIII, 1926, nr. 1, p. 9–20; nr. 3–4, p. 177–192; XXXIV, 1927, nr. 1, p. 20–34; nr. 2, p. 11 [= 91]–22 [102]; XXXV, 1928, nr. 1, p. 13–30; nr. 3–4, p. 181–204.

²² Iordan 1924a, nr. 1, p. 27–35; nr. 2, p. 101–109.

²³ Iordan 1924b, p. 585–621.

7.

Iași, 1924, iulie 8

Mult stimate Domnule Pușcariu,

În urma lămuririlor pe care le dați în ultima Dvoastră scrisoare, colaborarea mea la *Dicționarul Academiei* este asigurată și de fapt. Rămâne să vie toamna pentru a mă apuca de muncă și mă rog lui Dumnezeu ca activitatea mea în acest domeniu să corespundă încrederii Dvoastre și dorinții mele.

Aș fi fost, se înțelege, mai bucuros să vă fi găsit și pe Dvoastră la Cluj, dar îmi pare bine că ceilalți colaboratori vor fi așa de buni ca să-mi dea ajutorul de care știu sigur că voi avea nevoie.

Dicționarul, cât a apărut până acum, îl am și pot spune că-l cunosc destul de bine, deoarece l-am consultat foarte des cu diferite prilejuri. Cât despre celelalte opere, necesare pentru controlul citațiilor, cred că în bună parte le voi găsi în biblioteca de aici, care este destul de bogată în scrieri românești, mai ales de cele mai vechi. Numai de la război încoace stă cam rău în această privință, pentru că diferitele case de editură eludează sistematic dispozițiile legii care le obligă să trimeată câte două exemplare din fiecare lucrare apărută în editura lor. Pe de altă parte, direcția bibliotecii însăși [sic] nu le urmărește cum se cuvine pentru executarea prescripțiilor legale. În orice caz, până pe la mijlocul lui septembrie voi ști precis ce cărți pot să am de aici și pentru care altele va trebui să mă adresez Academiei.

Dorindu-vă din toată inima odihna și distracția de care orice om în situația Dvoastră are așa de mare nevoie, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Iordan

8.

[c.p.]

Borca (jud. Fălțiceni), 5 aug. 1924

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru cuvintele măgulitoare pe care mi le adresați în ultima c.p., precum și pentru intervenția pe lângă d. Capidan²⁴ ca să-mi dea la venirea mea la Cluj informațiile necesare în vederea colaborării mele la *Dicționarul Academiei*. Peste 7–8 zile părăsesc această localitate, unde mă găsesc de vreo trei săptămâni, și imediat ce ajung în Iași voi scrie dlui Capidan spre a mă înțelege cu d-sa asupra timpului celui mai potrivit pentru amândoi de a mă duce la Cluj. De asemenea, îl voi ruga, dacă-i va sta în putință, să-mi găsească printre cunoscuți o cameră pentru cele 2–3 săptămâni, cât voi șede acolo; căci știu că Clujul, ca orice oraș de azi al țării, suferă de criză de locuințe.

Primiți, vă rog, salutările mele cordiale.

I. Iordan

[pe recto:] Domnului Profesor
Sextil Pușcariu,
com. Bran, jud. Făgăraș

²⁴ Theodor Capidan (1879–1953), profesor de dialectologie sud-dunăreană și de lingvistică generală la Universitatea din Cluj, membru al Muzeului Limbii Române, colaborator principal la *Dicționarul Academiei*, coordonat de Sextil Pușcariu. Este, printre altele, autorul scrierii *Meglenoromâni*, vol. I–III, București, Cultura Națională, 1925–1935.

9.

Iași, 1924, octombrie 16

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Aflând de la d. Lacea²⁵ de întoarcerea Dvoastră din străinătate, îmi iau permisiunea să vă adresez câteva rânduri. În primul rând, vă doresc bună-sosire și spor la munca pe care veți fi și început-o, căci e multă, grea și anevoioasă. În al doilea rând, aș putea să vă spun ceva despre impresiile mele de la Cluj, dacă n-aș ști că ați aflat deja de la colaboratorii și prietini Dvoastră că aceste impresii sunt, cu un cuvânt singur, excelente. Mi-a părut rău că nu v-am găsit și pe Dv. acolo, căci sigur că folosul meu ar fi fost mai mare. Mai pe urmă, m-am gândit că această întâmplare a avut și o parte bună: [i]-Jam cunoscut bine pe dnii Lacea, Capidan și Drăganu²⁶ (ca să nu[-l] mai pomenesc pe d. Pop²⁷, cu care am fost foarte multă vreme împreună), ceea ce n-aș fi putut face în aceeași măsură, dacă ați fi fost și Dvoastră acolo.

Ați aflat, desigur, și de ceea ce am făcut, mai exact de ceea ce... n-am făcut, cât am stat în Cluj. M-am inițiat într-o oarecare măsură în partea tehnică a dicționarului. În primul rând, mi-am notat toate prescurtările din care s-au luat citațiile cuprinse în cele cinci casete cu fișe luate de mine pentru anul 1924–[19]25. Apoi am luat cunoștință, notând ce mi s-a părut mai greu de reținut, despre tot ce privește redactarea: așezarea exemplurilor, definiția vorbelor, felul de a scrie explicațiile ș.a. Desigur că această parte e cea mai grea și de aceea numai după o experiență mai îndelungată voi fi stăpân, cu oarecare aproximație, pe ea. Am început acolo să lucrez și un cuvânt, nu prea simplu: verbul *a întinà*, pe care d. Capidan l-a găsit lucrat satisfăcător. Dar despre dicționar voi vorbi pe larg cu altă ocazie, când voi putea să vă trimet și câteva cuvinte redactate definitiv (pentru mine!). Acum sunt preocupat de altceva și de aceea nu m-am apucat încă de dicționar.

Știți de la Pascu²⁸ de catedra de filologie romanică de aici și ați aflat de asemenea că sunt și eu printre candidați. Adversarii miei, destul de numeroși ca să-mi primejduiască reușita, aduc ca singur argument împotriva mea faptul că n-am publicat nimic privitor la literatură, iar ei pretind că obiectul principal al catedrei trebuie să fie literaturile, nu limbile romanice. Pretenția-i cam neserioasă, mai ales că eu văd în ea, cel puțin în ceea ce[-i] privește pe unii profesori, un pretext pur și simplu. Ca să închid gura unora din[tre] ei și să înlesnesc, astfel, o eventuală sprijinire din partea lor, m-am gândit să umplu încet-încet câteva pagini cu lucruri pe care să le poată... gusta, adică ceti, onorații filozofi și ce mai sunt, dușmanii declarați ai filologiei, pentru că văd că aceasta-i mai mult știință decât filozofia așa cum o fac ei. În această nouă activitate a mea, pe care n-o pot lua prea în serios, pentru

²⁵ Constantin Lacea (1875–1950), profesor de franceză și germană la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, membru al Muzeului Limbii Române și custode al bibliotecii, unul dintre colaboratorii importanți ai lui Pușcariu la elaborarea *Dicționarului limbii române*.

²⁶ Nicolae Drăganu (1884–1939), filolog, lingvist și istoric literar, profesor, din 1919, la Catedra de istoria limbii și literaturii române vechi de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității clujene, membru al Muzeului Limbii Române și colaborator la elaborarea *Dicționarului limbii române*.

²⁷ Sever Pop (1901–1961), dialectolog, doctor în litere la Universitatea din Cluj (1925) cu o teză despre terminologia calului, membru al Muzeului Limbii Române, anchetator și redactor al *Atlasului lingvistic român*, I. În 1951, fondează la Louvain (Belgia) Centre International de Dialectologie Générale.

²⁸ George Pascu (1882–1951), lingvist și istoric literar, profesor la Catedra de istoria literaturii române vechi și dialectologie a Universității din Iași. Figură controversată, polemist incomod, a fost unul dintre contestatarii lui Sextil Pușcariu.

că nici nu mă atrage prea tare, nici nu se potrivește prea bine cu preocupările și ocupațiile mele de mai înainte, am nevoie și de sprijinul Dvoastră. În acest scop vă trimet aici alăturat 14 pagini de manuscris, care tratează o chestie interesantă și de actualitate. Prin subiectul lui am crezut acest articol foarte potrivit pentru „Cultura”. Vă rog să binevoiți a-l publica, și, de se poate, într-un număr cât mai apropiat (– mi se pare că va apărea un număr dublu pentru sept.– dec. 1924), în cazul când, bineînțeles, îl găsiți că merită aceasta. Am gata mai de mult un studiu mai mărișor despre *Divina Commedia*: astă-iarnă am ținut la Seminarul „Veniamin”²⁹ o conferință, cu prilejul patronului școlii. Văzând interesul și bunăvoința cu care a fost ascultată această conferință de către oameni cu o cultură aleasă, am crezut că este de folos să fac un articol mare, prin care să popularizez conținutul și unele chestii de istorie și critică literară privitoare la poema divină a marelui poet italian. Să văd cum voi putea să public acest articol. Dacă nu izbutesc la „Viața românească”, voi sacrifica vreo 5–6 000 lei și îl voi tipări pe proprie socoteală. Se poate să mă mai apuc și de alte lucruri. Nu-mi fac nicio iluzie asupra rezultatelor acestei nouă activități, dar vreau să dovedesc greșeala unor oameni, care-și închipuie că, dacă cineva, din sfială și din conștiința că poate produce lucrări mai bune în alt domeniu, nu se vâra în toate, apoi chiar este de tot incapabil să abordeze chestii care mai demult nu-l atrăsese[ră].

Mi-am îngăduit să vă fac aceste destăinuiuri, și încă așa de sincer, pentru că mi-ați arătat totdeauna cea mai mare bunăvoință. Dacă am mers prea departe, vă rog să mă scuzați, căci, în lupta întreprinsă de mine pentru a ocupa un loc care mi-ar da mai mult ocazia și putința să lucrez cu oarecare folos pentru știința românească, nu-s mulți aceia cărora cred că mă pot destăinui așa cum am făcut aici.

Cu cele mai distinse salutări,
I. Jordan

10.

Iași, 1924, octombrie 23

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Astăzi am primit scrisoarea Dvoastră din 19 cor. și mă grăbesc cu atât mai mult să vă răspund cu cât vă sunt dator cu încă un răspuns, anume la scrisoarea din 14 cor., pe care am avut-o în mână, după ce vă scrisesem și vă trimisesem articolul pentru „Cultura”. Vă mulțumesc din toată inima pentru primirea articolului și pentru vorbele de încurajare pe care mi le spuneți în legătură cu candidatura mea la catedra de romanistică, de altfel neexistentă încă din punct de vedere legal. Nu-mi fac deloc iluzii că cu articolul amintit sau cu altele de aceeași natură voi izbuti să[-i] înduplec pe acei care sunt împotriva mea din motive personale ori din calcule politice. Dar e o chestie de amor propriu a le dovedi oricum că se înșală, cel puțin în parte, atunci când, din faptul că mă ocup numai cu filologia, trag încheierea că n-aș fi deloc priceput în ale literaturii. În același scop am dat la tipar și conferința de care v-am amintit în scrisoarea precedentă. Ca să termin cu acest paragraf, vă rog să dați ordin la tipografie, atunci când se va lucra articolul meu, să se scoată 50 [de] extrase. Se înțelege că cheltuielile mă privesc pe mine.

Să trec acum la chestia care și pentru Dvoastră și pentru mine prezintă importanță mai mare. De când am venit de la Cluj, adică de vreo lună, n-am putut lucra nimic la dicționar,

²⁹ Iorgu Jordan a fost profesor la seminar în perioada martie 1914–iulie 1927.

din cauză că am avut alte treburi. De felul meu sunt un om care, când se apucă de ceva, nu se mai interesează aproape deloc de alte lucruri. Așa se va întâmpla și cu dicționarul: măcar că mi-am propus să lucrez trei după-amiezi, câte cel puțin 4–5 ore în șir, mă tem că voi lucra în fiecare zi, cel puțin acum, la început, spre a mă deprinde cu partea tehnică a lucrării, care-i cea mai grea, și astfel voi neglija lectura atâtor lucrări și reviste, ceea ce iar nu va fi bine. Și acesta a fost un motiv care m-a făcut să amân cu începerea lucrului la dicționar până acum câteva zile, când m-am apucat de el cu toată stăruința. Cum vedeți, manuscriptul cerut va mai întâzia cel puțin câteva săptămâni ca să vă pot trimite măcar 10–12 cuvinte lucrate definitiv. Până atunci am să vă mai scriu, se înțelege, pentru a vă cere diferite lămuriri, de care văd că am nevoie destul de des, precum și pentru a vedea ce-i de făcut cu unele cărți care lipsesc din Bibl.[ioteca] Univ. de aici.

Chitanțele de care vorbiți vi le voi trimite ceva mai târziu, căci nu știu cum îmi vine să încep a încasa bani înainte de a fi făcut ceva efectiv. Cred că nu vă deranjează această întârziere, din punctul de vedere al gestiunii financiare a dicționarului. La Cluj cred că voi veni cu o săptămână înainte de Crăciun. Nu s-ar putea să capăt de la Minister prin Academie o foaie de drum spre a face cheltuieli mai mici venind la Cluj? Știu că asemenea foi se dau destul de ușor când e vorba de interese reale de serviciu. Și nu cred să-i vie greu Academiei să obțin câte o foaie pentru mine la fiecare din cele 2–3 călătorii pe care le voi face pe an la Cluj³⁰.

Mi-a făcut mare plăcerea știrea despre vizita Dvoastră la Meyer-Lübke. Mi-am adus aminte de anul petrecut la Bonn în condiții așa de favorabile în toate privințele. Mi se pare că ar fi vorba de lucruri de demult. Spitzer mi-a scris că în urma scrisorii Dvoastre, prin care-i anunțați vizita, v-a așteptat cu bucurie și nerăbdare, dar se vede că nu se întorsese încă de la Pörschach (Austria), când ați trecut Dvoastră prin Bonn. Desigur că regretă mult asta, căci știu de mult cât ținea să vă cunoască și personal. Poate îi va fi lui posibil să vie prin România într-un viitor mai apropiat. Eu mereu îl îndemn la asta.

Mulțămindu-vă din nou pentru cele scrise, vă rog să primiți salutări cordiale și totodată să[-i] salutați din partea mea pe toți colaboratorii Dvoastră cunoscuți mie.

I. Jordan

11.

Iași, 1 Decembrie 1924

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Acum două săptămâni și mai bine v-am trimis un manuscript de vreo 40 [de] șferturi de coală, care cuprindea munca mea la Dicționar din primele săptămâni ale lui noiembrie. De asemenea, vă scrisesem și o scrisoare foarte lungă, în care vorbeam de greutățile lucrului și mai ales vă ceream mai multe lămuriri. Sunt foarte neliniștit că n-am primit până acum niciun răspuns, căci pun această tăcere a Dvoastră în legătură cu o eventuală pierdere a pachetului poștal. Ar fi o adevărată nenorocire dacă bănuiala mea s-ar dovedi îndreptățită. În caz când ați primit pachetul, pe care, se înțelege, l-am trimis recomandat, și nu aveți încă vreme să-mi răspundeți imediat ce primiți aceasta la toate întrebările mele, vă rog să bine-

³⁰ Înștiințându-l pe Ioan Bianu, într-o scrisoare din 24 octombrie 1924, că „Jordan încă n-a împlinit luna de când a început să lucreze” la Dicționar, Pușcariu menționează și solicitarea acestuia de a obține „un bilet de drum de fier” (vezi Bianu 1976, p. 617).

voiți a pune pe d. Pop să-mi scrie două rânduri confirmând primirea pachetului, pentru a scăpa de neliniștea care mă stăpânește.

Peste 2 săptămâni cred că voi putea veni la Cluj. M-am hotărât să vin cu 10–12 zile înainte de vacanță, atât în interesul liniștei Dvoastre în timpul sărbătorilor și al vacanței, cât și în interesul meu propriu. Voi aduce atunci și ce voi fi lucrat, cam de două ori cât v-am trimis deja. În acest moment am terminat o cutie de fișe. Merge destul de bine, dar lucrez mai mult de 2–3 ore pe zi. Se înțelege că voi aduce cu mine și fișele lucrate deja. Dacă aveți să-mi faceți vreo comunicare în legătură cu venirea mea acolo, vă rog să mi-o faceți.

Cu cele mai distinse salutări,
I. Iordan

12.

Iași, 1924, decembrie 8

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Am primit scrisoarea Dvoastră de la 29 nov. a.c. acum câteva zile și vă mulțămesc în chip deosebit pentru trimeterea ei, căci, pe lângă atâtea lucruri bune pe care le cuprinde, m-a scăpat și de o mare neliniște cu privire la soarta manuscriptului meu.

Lămuririle date de Dvoastră îmi sunt foarte prețioase și voi căuta să mă țin întocmai de ele. Alte informații, de care desigur că voi mai avea nevoie, le voi afla cu prilejul convorbirilor noastre de la Cluj. De asemenea, vă mulțămesc călduros pentru tot ce făgăduiți să faceți pentru ca colaborarea mea la Dicționar să mă scutească de anumite năcazuri, care se pot ușor evita, și pentru ca munca depusă să fie mai folositoare decât este în momentul de față.

În ce privește procurarea prin Academie a cărților care-mi trebuie nu voi face deocamdată nicio intervenție, pentru următorul motiv. Acum câțva timp am cerut valută pentru Paris. De mult doresc să mă duc și acolo, dar vitregia împrejurărilor și mai cu samă răutatea oamenilor m-au împiedecat. Dacă legile ar avea vreo trecere în țară la noi, măcar în fața acelor care fac mare caz de nerespectarea dispozițiilor legale, eu m-aș fi găsit acum la sfârșitul celui de al doilea an de studii la Paris. Dar să las asta acum. Am cerut, vrasăzică, valută și, dacă mi se aprobă, mă duc în ianuar la Paris pentru vreo 7–8 luni, adică până prin august sau septembrie anul viitor. În acest timp se înțelege că nu mai pot lucra la Dicționar și de aceea nu vreau să cer de pe acum de la Academie cărțile necesare. După ce m-aș întoarce însă, aș căuta să lucrez tot ceea ce am în acest moment la mine și aș face așa fel încât, în cursul unui an, aș termina și ceea ce aș avea de lucrat pentru anul 1925–[19]26. Speranțe de a căpăta valuta nu prea am, astfel că nu-i cazul să vă... neliniștiți prea mult cu privire la Dicționar.

La Cluj am de gând să plec sâmbăta aceasta, 13 dec., ca să fiu acolo duminică noaptea pe la 12. Vreau să fac drumul prin Ploiești, unde voi prinde acceleratul de la București spre Cluj, care trece pe acolo pe la 10 dimineața. În caz când se ivește vreo piedică, vă telegrafiez. Deoarece mai este foarte puțină vreme până atunci, am crezut că nu mai e nevoie să vă trimet fișele, mai ales că aș mai tremura că se pot pierde, ci le voi aduce eu. Voi veni și cu a doua cutie spre a face controlul citatelor de mai înainte, în cursul celor 7–8 zile cât sper să stau pe la Dvoastră. Ca și astă-vară, pe Dvoastră întâi, apoi pe Dl Capidan, și de data asta vă rog să binevoiți a-mi înlesni găsirea unei gazde. În septembrie am putut constata *de visu*

ce mare fericire este să ai asigurat dinainte un cămin într-un oraș relativ mare și vizitat de multă lume.

La București am intenția să mă duc, căci sunt și alte chestii de aranjat. Aș face acest drum la plecarea din Cluj, măcar că va fi în preajma Sărbătorilor. Cred că la Academie pot vorbi cu d. Bianu³¹ și marți înainte de Crăciun, căci nu se prăpădește lumea. De altfel voi discuta asupra acestui lucru și cu Dvoastră, care cunoașteți bine protocolul convorbirilor cu d. Bianu.

Mulțămindu-vă pentru salutările Dvoastră și ale cunoștințelor, vă salut călduros și vă zic tuturor la revedere.

I. Jordan

13.

Iași, 1924, decembrie 31

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Deși ocupat și mai ales neliniștit peste măsură din cauza plecării, pe care o zoresc cât se poate mai mult, găsesc vreme să vă trimet câteva rânduri. În primul rând, vă urez pentru anul care vine, atât Dvoastră personal, cât și familiei, sănătate, fericire și ani mulți.

Îmi pare bine că pot să vă mulțămesc și acum pentru bunăvoința pe care mi-ați arătat-o totdeauna, un lucru rar pentru vremea și țara noastră, unde interesele și combinațiile personale primează. Aceleași urări le fac și colaboratorilor Dicționarului, pe care vă rog să-i salutați din partea < mea > și să le cereți scuze pentru mine că nu le pot scrie direct fiecăruia.

Vă trimet toate fișele cu exemple despre *întru* și *între*, conform înțelegerii de la Cluj. Cred că vor ajunge la destinație, căci altfel ar fi o adevărată nenorocire.

De la Paris vă voi scrie când și când pentru a vă ținea în curent cu isprăvile mele de pe acolo, precum și pentru a mai afla câte ceva și despre Dvoastră și ceilalți cunoscuți clujeni.

Cu cele mai cordiale salutări,
Al Dvoastră devotat,
I. Jordan

14.

[c.p.]

Paris, 18 ianuarie 1925

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Neputând să vă scriu deocamdată mai multe, mă mulțămesc să vă trimet aceste câteva rânduri. Sunt aici de aproape 2 săptămâni și m-am instalat destul de bine. De asemenea, am început să „încerc” cursurile care cred că mi-ar folosi. Sunt destule și interesante, numai că de multe ori trebuie să alerg de la o școală la alta. Același cusur îl au și bibliotecile: sunt prea depărtate și de școli, și între ele. E curios că centralismul francez, așa de rău în alte domenii de activitate, nu lucrează deloc aici, unde ar fi adus mari avantaje: economie de timp și, deci, de forță nervoasă. Cel mai mare câștig se pare că-l voi avea de la A. Meillet³² și

³¹ Ioan Bianu (1856–1935), filolog și bibliograf, directorul Bibliotecii Academiei (din 1884), secretar general (1927–1929), vicepreședinte (1932–1935) și președinte al Academiei Române (1929–1932).

³² Antoine Meillet (1866–1936), important lingvist francez, profesor la Collège de France, specialist în istoria și structura limbilor indo-europene.

J. Gilliéron³³, cu care am și făcut cunoștință și care, mai ales primul, s-au arătat extrem de binevoitori.

Înainte de a pleca din Iași v-am trimis în trei plicuri fișele cu citatele lui *între* și *întru*. Le-ați primit? Sunt foarte nerăbdător să aflu, căci mă îngrozește gândul că s-ar fi putut pierde. În chestia articolului meu pentru „Cultura”³⁴, v-aș ruga, în cazul când revista nu mai apare, să-l trimiteți la rev. „Năzuința”, Craiova. Dacă puteți scoate „Cultura” înainte, ceea ce ar fi foarte bine, nu uitați, vă rog, că am nevoie de 50 extrase.

Salutări respectuoase Dvoastră, salutări amicale Dlor Drăganu, Lacea, Capidan și Pop.

I. Jordan

[pe recto:] Monsieur Sextil Pușcariu
Strada Elisaveta 23
Cluj (Roumanie)

15.

Paris, 13 martie 1925

[notat cu creionul de Pușcariu: 25. III. 25]

Mult stimată Doamnă Pușcariu,

Vroiam de mult să vă scriu, dar nu s-a putut. Am fost cam ocupat, adică mai ocupat decât de obicei, căci altfel nu se poate spune că la Paris n-are cineva ce face. Mă uit cu oarecare neliniște la vremea care trece așa de iute și mă gândesc că acuși-acuși mă găsesc la sfârșitul anului, când trebuie să mă întorc acasă, fără să fi văzut măcar ceea ce-i mai important în acest muzeu universal care-i Parisul.

Afară de ocupații, ceea ce m-a făcut să întârziu cu această scrisoare, mai mult decât aș fi dorit, a fost scrisoarea Dvoastră, care vorbea de o eventuală vizită a Dvoastră aici. E drept că nu spuneți nimic sigur, dar eu am așteptat cu destulă încredere să se confirme această veste. Se pare că crearea Institutului de cooperare intelectuală³⁵ se lovește de oarecare greutate financiară din partea francezilor. În „Le Temps” am cetit cu indignare un articol care discuta această chestie: autorul dădea dovadă de un spirit cu desăvârșire obtuz, când spunea că cele 3 milioane de franci, necesare pentru crearea institutului, ar însemna mai mai un dezastru financiar. Pe lângă asta se întrezărea în articolul menționat și un spirit de xenofobie, care m-a surprins extrem de neplăcut la un franțuz. Dacă Franța nu înțelege că aici e domeniul în care ea poate sta cu drept cuvânt în fruntea omenirii, atunci e trist. Sper însă că-i vorba numai de o părere izolată, care are și substrat politic: guvernul pare că vrea să dea această sumă, și de aceea „Le Temps”, adversar declarat al actualului guvern, combate acordarea fondului bugetar.

Vă spuneam, mi se pare la Cluj, că aș fi voit să fac aici mai mult literatură decât filologie. Împrejurările m-au împiedecat de la realizarea acestei intenții. Istoricii literari – mă gândesc la literaturile romanice, minus cea franceză – sunt în general așa de puțini și de

³³ Jules Gilliéron (1854–1926), renumit lingvist de origine elvețiană, fondatorul geografiei lingvistice, profesor de dialectologie la École Pratique des Hautes Études din Paris. Publică, între anii 1902–1910, *L'Atlas linguistique de la France*.

³⁴ Publicația condusă de Sextil Pușcariu a apărut la Cluj în perioada ianuarie–iulie 1924.

³⁵ Sextil Pușcariu este abordat în calitatea sa de reprezentant al României în cadrul Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală de pe lângă Societatea Națiunilor.

slabi (Hauvette³⁶ face o excepție onorabilă) –, iar în același timp lingviștii alcătuiesc o falangă așa de numeroasă și puternică, încât nu mi-a fost greu deloc să renunț la scopul urmărit. Desigur că la această schimbare a contribuit și ocupația mea de lingvist. Nu-mi pare rău deloc de ceea ce s-a întâmplat căci, dacă ocupația cu literatura mi-ar fi adus, poate, un folos imediat și de natură practică, profitul pe care-l am de la lingviștii parizieni va fi mult mai durabil și de natură pur științifică.

În cartea poștală pe care v-am trimes-o din primele zile ale sosirii mele aici, vă întrebam ce s-a făcut cu „Cultura” și vă rugam să trimeteți articolul meu *Influențe culturale* la revista „Năzuința”³⁷ din Craiova, în cazul când revista Dvoastră nu mai apare. În răspunsul Dvoastră nu pomeniți nimic de această chestie; desigur că erați grăbit și ați uitat de ea.

În speranța că voi afla câte ceva despre Dvoastră și despre ce se petrece pe la Cluj și prin țară, vă rog să primiți salutările mele cordiale. De asemenea, vă rog să[-i] salutați pe Dnii Drăganu, Lacea, Capidan, Giuglea³⁸ și Pop, iar pe cei trei dintâi să-i... liniștiți cu privire la tăcerea pe care am păstrat-o până acum.

I. Iordan

16.

[c.p. ilustrată]

Paris, 15. IV. 1925

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc pentru răspunsul pe care mi l-ați dat la ultima scrisoare a mea. Mi-ar părea rău dacă n-ar mai putea apărea „Cultura”, o revistă așa de bună pentru propaganda românească printre noii cetățeni ai României. Poate tocmai de asta nu se mai găsesc... banii trebuincioși pentru a o scoate mai departe. Vestea despre apropiata începere a publicării *Dicț. Acad.* mă bucură. Ar trebui să nu se mai producă niciun fel de amânare supt cine știe ce pretext.

De Paști vă doresc, familiei și Dvoastră, sănătate, voie bună și veselie. Al Dv.,

I. Iordan

[pe verso:] Domnului Sextil Pușcariu
str. Elisabeta 23, Cluj
Roumanie

³⁶ Henri Hauvette (1865–1935), romanist francez, specializat în literatură comparată, profesor la Sorbona. Despre impresia pe care acesta a exercitat-o asupra profesorului ieșean, a se vedea și Iordan 1977b, p. 74–75.

³⁷ Articolul a fost publicat cu acest titlu în „Năzuința”, IV, 1925, nr. 1–2, p. 25–33; și în extras, Craiova, *Scrisul Românesc*, 1925, 11 p.

³⁸ George Giuglea (1884–1967), lingvist, profesor, între anii 1919–1947, la Catedra de filologie romanică a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Cluj, membru al Muzeului Limbii Române.

17.

[c.p. ilustrată]

Firenze, 14 august 1925
Via S. Reparata 53

Mult stimate Domnule Pușcariu,

A trecut vreme cam multă de când nu mai știm, direct, nimic unul de altul. Am părăsit Parisul acum o lună și, după o călătorie cam sumar făcută în sudul Franței și prin Italia, m-am stabilit de la 1 august aici, unde sper să pot rămânea până pe la 15 septembrie. Voi avea mare folos chiar din această scurtă ședere, căci n-am altceva de făcut decât să cetesc, iar bibliotecile de aici sunt destul de bogate. Și limba am prilej s-o deprind binișor, întrucât locuiesc într-o familie cu care pot sta de vorbă. Cred că Dv. o duceți bine și vă odihniți cum se cuvine în munții noștri, de care mi-i așa de dor.

Cu salutări cordiale, rămân al Dv.,
I. Iordan[pe verso:] Domnului Profesor Sextil Pușcariu
Bran (Transilvania)
România

18.

Iași, 1925, noiembrie 6

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc din toată inima pentru scrisoare și pentru extrasul cu recenzia despre *Rumänische Toponomastik*, I³⁹. Partea a doua a acestei lucrări se află supt presă – patru coli sunt deja gata –, așa că pe la începutul anului viitor, cel mai târziu, va fi și ea gata. În acel moment mă voi simți ușurat ca după luarea unei pietre de moară pe care aș fi avut-o pe umeri: cu tipărirea ei am îndurat năcazuri peste năcazuri. De altfel, însuși faptul că apare la 8 ani după ce a fost concepută și redactată aproape definitiv vorbește îndeajuns în acest sens: cine o judecă ține sama de momentul când a apărut, nu de acela al terminării manuscrisului. La sfârșitul părții a doua, în *Nachträge und Berichtigungen*, voi lua în considerare observațiile de amănunt ale Dvoastră și-mi voi îngădui să [le] combat pe acele care mi se par nedrepte.

De asemenea, vă mulțămesc cu recunoștință pentru cinstea ce-mi faceți prin invitația de a colabora la „Dacoromania”. Îmi pare însă nespus de rău că, pentru moment cel puțin, îmi este imposibil să mă folosesc de amabilitatea Dvoastră.

Nu pot arăta aici motivele pentru care sunt silit să răspund astfel, dar sper că vom putea vorbi despre ele cu vreo ocazie oarecare.

În privința lucrului meu la Dicționar vă anunț că n-am stat deloc degeaba după întoarcerea mea acasă. Am lăsat la o parte multe alte treburi pentru a-mi împlini angajamentul și a nu produce perturbări în planurile Dvoastră.

Sper că pe la începutul lunii viitoare să termin tot materialul luat de mine în toamna lui 1924 pentru campania de lucru 1924–[19]25. Lăsând la o parte neologismele, conform înțelegerii cu Dvoastră, mai am numai ceva mai mult de o cutie bună de fișe.

³⁹ Recenzia lui Pușcariu, apărută în „Litteris” (Lund), II, 1925, nr. 2, p. 181–184, are ca obiect de analiză primul volum din *Rumänische Toponomastik*, Bonn–Leipzig, Kurt Schroeder Verlag, 1924.

A trebuit să dau zor, între altele și din pricina celorlalte ocupații; de aceea simt eu însumi că munca mea lasă de dorit supt raportul calității. Dar altfel nu puteam proceda, mai ales că mă gândeam să iau fișe și pentru anul curent. Ca să evităm o eventuală pierdere a fișelor și a manuscriptului meu, m-am gândit la următoarea soluție. În ziua de 23 cor. voi fi la București (de fapt mă voi duce la Buzău pentru 29 noiembrie în interese familiare). Am de gând să iau cu mine toate fișele lucrate, precum și neologismele nelucrate, împreună cu manuscriptul meu, spre a le lăsa Dlui Bianu. De la Dlui le poate ușor lua cineva de la Cluj: Dvoastră ori altul, cu ocazia unei călătorii la București. La fel vă rog să procedați Dvoastră cu cele 5 cutii de fișe pe care va trebui să le lucrez pentru anul 1925–[19]26: dacă se duce vreun clujan la București înainte de data indicată mai sus, rugați-l să ia cutiile și să le lase tot la Dl Bianu, pentru mine. În felul acesta există siguranța că nu se poate pierde nimic. O altă rugămintă în legătură cu această chestie este să binevoiți a pune pe un funcționar de-al „Muzeului” să-mi trimeată într-un plic, fără nicio altă indicație, un formular de chitanță pentru încasarea restului de bani din anul trecut. Aș dori ca Dvoastră să primiți la timp chitanțele semnate de mine, ca să le puteți trimite Dlui Bianu înainte de 23 cor., iar eu să pot încasa banii chiar în acea zi, când voi fi la București. La Cluj nu știu dacă voi putea veni, dintr-o mulțime de cauze, între care ostenele drumului și pierderea de timp joacă rolul principal. Dar sper să nu fie nevoie de prezența mea acolo: partea pur tehnică a lucrării am cam deprins-o, iar în celelalte chestii mă voi adresa Dvoastră ori de câte ori voi simți trebuință.

Catedra de filologie romanică se găsește, ca și până acum, în suplinirea profesorului de grecește: în doi ani s-au făcut patru lecții, una de deschidere și trei despre *Divina Commedia*. Mai rău să-i văd!

Cu cele mai distinse salutări și cu rugămintea de a[-i] saluta pentru mine pe cunoscuții clujeni.

I. Iordan

19.

Iași, 1925, noiembrie 15

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Mă grăbesc să răspund la scrisoarea Dvoastră din 13 cor.; pentru ca să mai aveți, până la sfârșitul acestei săptămâni, timpul necesar de a trimite la Academie chitanțele mele, unde aș dori să le găsesc în ziua de 23 noiembrie, când sper să fiu acolo. Se pare că n-am fost destul de explicit în ultima mea scrisoare ori că n-am înțeles lucrurile încă de la început cum trebuie. De aceea vă rog să-mi dați voie să lămuresc aici mai amănunțit cum am crezut eu că va avea loc colaborarea mea la Dicționar din punct[ul] de vedere al răsplații [sic] ei materiale. În septembrie 1924 am luat în primire la Cluj 5 cutii de fișe, care reprezentau materialul de lucru pentru un an întreg, adică pentru intervalul 1 sept. 1924–31 august 1925. Pentru această muncă aveam să primesc 24 000 [de] lei, câte 2 000 [de] lei lunar. Academia nu se interesează, cred, dacă eu am lucrat regulat în fiecare lună, ci are numai dreptul de a-mi cere să fi terminat tot materialul în momentul când eu pretind achitarea întregii sumi anuale. Un colaborator poate sfârși materialul luat pentru un an numai în 3–4 luni, dacă se ține zilnic de această treabă, după cum iarăși poate prelungi munca peste un an; urmează de aici ca cel dintâi să fie plătit numai pentru cele 3–4 luni, iar cel de-al doilea pentru mai mult de 12 luni? Desigur că nu și sunt convins că și Dvoastră înțelegeți chestia la fel, numai că v-ați exprimat nelămurit în scrisoarea Dvoastră. Situația materialului luat de mine acum un an

și mai bine este aceasta: până la plecarea mea din țară lucrasem cam o treime, pe care v-am și trimis-o la timp; întorcându-mă din străinătate, m-am apucat imediat de muncă, și acum mă găsesc așa de avansat în ea, încât pe la începutul lui decembrie, cel mai târziu, voi fi isprăvit întreg materialul primit atunci. Și cum din cele 24 000 [de] lei, care mi se cuvin pentru acest material, n-am primit decât 8 000 – socotiți pe intervalul septembrie–decembrie 1924 –, mai rămâne să mi se achite restul de 16 000, socotiți pe intervalul ianuarie–august 1925. La București voi lua de la d. Bianu fișele pe care le veți trimite Dvoastră – și eu v-aș ruga să trimeteți 5 cutii, adică tot materialul pentru anul 1925–[19]26 –, așa că pe la mijlocul lui decembrie mă voi apuca să lucrez pentru campania de lucru deja începută. La 31 august 1926, Dvoastră trebuie să aveți de la mine întreg acest material prelucrat. Duceră mea la Paris nu există pentru Academie, și anume nici în sensul că eu aș fi avut nevoie de concediu de la Comisia Dicționarului, dar nici în acela că Academia ar putea să mă păsuiască prea mult, din cauza studiilor sau a altor afaceri personale, cu împlinirea obligației de a sfârși cam într-un an fișele primite pentru acel an. În rezumat chestia stă, deci, așa: eu am gătit aproape treaba la care mă angajasem pentru 1924–[19]25, Academia, la rândul ei, trebuie să-mi achite onorarul convenit pentru această muncă. De aceea vă trimet aici alăturat 3 chitanțe pentru suma de 16 000 [de] lei și vă rog să binevoiți a le înainta cât puteți mai repede la d. Bianu⁴⁰, căruia n-ar fi rău, poate, să-i arătați cum stau lucrurile. D-sa va primi de la mine cea mai mare parte din fișele pe care le am acum la mine – pe toate nu, fiindcă nu le voi putea isprăvi până sâmbăta viitoare –, precum și manuscriptul conținând prelucrarea acelor fișe; de acolo le veți lua Dvoastră, personal ori printr-un prietin.

Neologismele existente în cele 5 cutii de fișe nu le-am lucrat, pentru că așa mi-ați spus Dvoastră la Cluj; dacă ele trebuiesc scăzute din materialul primit sau trebuiesc luate în seamă rămâne să hotărâți Dvoastră la fel cu dispozițiile luate pentru ceilalți colaboratori.

De asemenea, mi-ați spus în decembrie trecut, când cu venirea mea acolo, că, începând cu al doilea an de muncă, adică de la 1 sept. 1925, voi fi plătit la fel cu ceilalți, deci cu 3 000 [de] lei lunar.

Îmi pare rău că a trebuit să umplu o scrisoare întreagă cu lucruri de acestea, dar vă rog să mă credeți că am făcut-o nu pentru Dvoastră personal, ci pentru Academie și pentru a înlătura de mai înainte eventualele explicații cu aceasta.

Primiți, vă rog, salutările mele distinse.

I. Jordan

P.S. Între fișele mele sunt și cele privitoare la *înțina* și *întrăma* (= *întrarma*), lucrate de Dvoastră; ce fac cu ele? De asemenea, aș dori să știu dacă pot lucra pe *întocmai* și derivatele lui, ori aștept fișele cu *tocmai* și derivate?

I. I.

20.

Iași, 1925, decembrie 2

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă rog să mă scuzați că răspund așa de târziu scrisorii Dvoastre din 19 nov. a.c.: de-abia alaltăieri a ajuns în mâinile mele. După cum vă scrisesem, ducerea mea la București atârna

⁴⁰ Pușcariu îi va scrie în 19 noiembrie 1925 lui Bianu, exprimându-și rezerva față de plata anticipată cerută de Jordan (vezi Bianu 1976, p. 620).

de o chestie familiară, care trebuia aranjată la Buzău: când v-am comunicat întâia oară despre asta, știam că va fi nevoie de prezența mea acolo în ziua de 22 nov.; cu două zile înainte de această dată am fost înștiințat că s-a amânat afacerea pe ziua de 29 nov. N-am mai avut timp să vă scriu despre această schimbare, iar după aceea am crezut că-i de prisos, fiindcă-mi închipuiam că fișele le-ați trimis prin cineva din Cluj, iar Dvoastră nu veți fi făcut un drum la București numai pentru asta. Alaltăieri am fost la d. Bianu, care mi-a predat cele două cutii cu fișe⁴¹ și scrisoarea Dvoastră, împreună cu chitanța modificată, iar eu i-am dat patru (a cincea, cu puține fișe nelucrate, se găsește încă la mine), plus manuscriptul cu redactarea materialului lucrat (cam 250 [de] pagini). Din cele patru cutii, una cuprinde neologisme, destul de numeroase, pentru că între ele se găsesc atâtea compuse cu *inter-* etc.

Banii – 6 000 [de lei, minus reținerile de 8% – i-am încasat și vă mulțămesc că ați revenit asupra primei hotărâri, conform căreia ar fi trebuit să primesc numai 2 000 [de] lei, pentru luna noiembrie a.c. Am cetit cu atenție scrisoarea Dvoastră și, vă mărturisesc sincer, afară de o ușoară contrarietate pe care mi-a produs-o... stricarea socotelilor făcute de mine acasă, nu mi-a rămas în suflet niciun fel de nemulțămire. De aceea cred că pot vorbi obiectiv, adică pot spune ce gândesc, iar nu și ce simțesc, mai bine am simțit, în legătură cu această chestie. Aveți perfectă dreptate că uzurile stabilite de când se lucrează la Dicționar nu se pot schimba de hatârul unui colaborator, care, pe deasupra, se nimerește a fi și cel mai tânăr în toate privințele. De asemenea, știu că Academia are mari greutăți financiare, deși în chestia pur bănească dintre ea și colaboratorii la dicționar aceste greutăți nu pot avea – juridicește vorbind – niciun amestec. Dar îmi pare bine că recunoașteți singur că și eu am dreptate în raționamentul meu, dreptate care acum văd că-i mai mare decât mi-o închipuiam: căci tradiția de care vorbiți Dvoastră mie îmi era pur și simplu necunoscută, nu numai la primirea propunerii venite de la Dvoastră de a colabora la Dicționar, dar și mai târziu. Iar când am plecat la Paris, spusele Dvoastră că colaborarea încetează le-am interpretat ca o constatare a unui fapt material: se înțelegea că n-am să iau materialul de fișe la Paris, unde mă duceam pentru alte lucruri. Dacă insist asupra dreptății mele, vă rog să mă credeți că o fac numai din dorința de a mi se recunoaște această dreptate și de a nu mi se reproșa. Dv. n-ați făcut niciun reproș, însă din nepotrivirea părerilor noastre rezultă indirect o nemulțămire, care-i o adevărată imputare pentru mine – că am vrut să am un tratament de favoare față de ceilalți colaboratori. Cât privește chestia bănească, oricât ar fi ea de importantă în timpul de față, mă declar perfect înțeles cu Dvoastră: voi continua colaborarea la Dicționar, lucrând cele două cutii de fișe primite prin d. Bianu în patru luni, și voi încasa pentru această lucrare 8 000 [de] lei. Și fiindcă Dvoastră vorbiți de încheierea anului de lucru la 30 august 1926, mă declar să mai iau o cutie, două de fișe, după ce le voi fi terminat pe cele primite acum, căci altfel nu înțeleg cum voi fi plătit pentru două cutii, care trebuiesc sfârșite în patru luni, pe un interval de timp în cursul căruia trebuiesc lucrate cel puțin 4 cutii.

Îmi pare foarte rău că împrejurările m-au adus să vă scriu o scrisoare ca asta, în care sunt nevoit să vă anunț că pentru anul viitor nu voi mai putea continua colaborarea la Dicționar. Vă asigur că întâmplarea discutată aici n-a contribuit întru nimic la luarea acestei hotărâri, cel mult a făcut să vă comunic hotărârea mea ceva mai înainte. Deși cred că nu este necesară nicio dovadă în acest sens – v-am vorbit totdeauna cu toată sinceritatea și am văzut că-mi apreciați această atitudine –, vă rog să[-l] întrebați pe d. Capidan despre cele ce i-am scris imediat după întoarcerea mea din străinătate (pe la sfârșitul lui septembrie sau

⁴¹ Cutiile îi fuseseră trimise lui I. Bianu, după cum îl anunță Pușcariu într-o scrisoare din 16 noiembrie 1925, prin Al. Lapedatu (Bianu 1976, p. 620).

începutul lui octombrie) în legătură cu colaborarea la Dicționar, spre a vă convinge că în condițiile mele de viață îmi este imposibil să fac și această lucrare. Fiind ocupat patru ore pe zi la școală, trebuie să depun eforturi mari ca să pot face față nevoilor urgente ale meseriei de filolog, care vrea să se ție cât de cât la curent cu ce se publică mai de samă în domeniul lui de activitate. Din această cauză eu lucrez în general 10 ore pe zi: 4 la școală, 6 acasă, ceea ce mă obosește îndeajuns pentru ca din când în când să mă resimt de această muncă. Cu toate acestea, constat că nici cărțile pe care mi le procur singur ori le găsesc la bibliotecile de aici n-am vreme să le cercetez cum se cuvine: gândul că nu dispun de timpul liber al celorlalți mă face să lucrez cam repede, ceea ce eu sunt primul să recunosc că se observă în lucrările mele. Oarecare speranțe de schimbare a acestei situații încep să se ivească: săptămâna trecută am fost recomandat de Consiliul Facultății de Litere ca suplinitor la Catedra de filologie romanică⁴². Această întâmplare îmi va ușura într-o măsură munca cea grea de „belfer”, cum se zice pe la noi, căci voi lăsa orele de la Seminarul „Veniamin” și voi rămânea numai la Liceul particular „M. Kogălniceanu”⁴³. În schimb, voi avea mult de lucru cu facerea cursului, căruia dintr-o mulțime de motive vreau să-i acord toată atenția cuvenită, ca să nu mai vorbesc de faptul că acest schimb de activitate îmi va aduce o pagubă de cel puțin 1 000 [de] lei lunar, diferența dintre ce voi primi de la Facultate și ce voi da suplinitorului meu de la seminar.

De aceea vă rog să nu mai cereți la Academie consacrarea mea ca colaborator „vechi” și deci egalizarea în drepturi cu ceilalți. Aceasta va fi cu atât mai ușor cu cât colaborarea mea de până acum se pare că nu există pentru Academie: d. Bianu îmi făcea dificultăți chiar pentru plata onorariului pe cele trei luni, spunându-mi că înțelegerea dintre Dvoastră și mine este necunoscută Academiei. Noroc că i-am adus aminte de cele petrecute în decembrie trecut, când mi-a achitat și onorarul și speșele de transport la Cluj în două rânduri. Pentru același motiv am neglijat să încerc a-mi alcătui o bibliotecă: mă gândeam că s-ar putea vreodată să fiu silit a renunța la colaborare, și în acest caz aș fi pus Academia pe cheltuială zădarnică.

După cum eu nu v-am luat deloc în nume de rău cele scrise în ultima scrisoare, tot așa vă rog cu toată stăruința să credeți că în ceea ce v-am spus până acum nu se amestecă din partea mea niciun fel de supărare sau vanitate atinsă: numai împrejurările au făcut ca în aceeași scrisoare să discut două chestii care, altfel, nu au nicio legătură între ele. Dvoastră personal vă dătoresc așa de multă recunoștință pentru bunăvoința pe care mi-ați arătat-o de la cel dintâi contact științific dintre noi, încât, orice ar fi, sentimentele mele nu se pot schimba.

Cu cele mai distinse salutări,
I. Jordan

P.S. De mult doream să vă comunic o dorință a lui Battisti⁴⁴ de la Florența, vechiul Dvoastră cunoscut din Viena. I-am făcut cunoștința astă-vară și am aflat că ar fi foarte

⁴² Iorgu Jordan a fost numit profesor suplinitor la Catedra de filologie romanică pe data de 1 ianuarie 1926, iar pe data de 15 iulie 1927 profesor titular, unde va funcționa până în 1934, când va prelua catedra lui Philippide; legat de aceste momente, vezi și Iordan 1977b, p. 114–122; Mangu 1982, p. 329 și urm.

⁴³ Iorgu Jordan a fost unul dintre fondatorii acestui liceu particular, în 1919, unde a predat până în 1937; vezi Bozgan 1998, p. 320.

⁴⁴ Carlo Battisti (1882–1977), dialectolog italian, profesor de lingvistică istorică la Universitatea din Florența; în 1952 a jucat în filmul neorealist al lui Vittorio De Sica *Umberto D.*, iar în 1955 a regizat documentarul *Nozze Fassane*.

bucuros dacă i s-ar înlesni venirea în țară pentru a ține câteva conferințe. I-am făgăduit că vă voi vorbi despre asta și de aceea vă rog să faceți ce puteți în această chestie. Știu că în calitate de reprezentant al României la Liga Națiunilor vă ocupați și de cooperarea intelectuală dintre țările care fac parte din Ligă; aveți deci și calitatea oficială necesară pentru ca intervenția Dvoastră să fie eficace. Acuma, nu știu ce credeți despre Battisti ca om de știință și ca persoană; mie mi-a făcut cea mai bună impresie, din ambele puncte de vedere. O spun asta numai pentru a justifica rugămintea mea care ar putea să pară nelalocul ei. Am intervenit și la d. Bianu pentru a i se trimite din publicațiile Academiei în vederea alcătuirii unei biblioteci românești: deși n-are încă un an de când se găsește profesor la Florența, Battisti a făcut deja lecții de românește acolo. I. Iordan

P.S.² Fișele cu *întocmai* le-am pus *nelucrate* în cutiile lăsate la d. Bianu: abia după ce am gândit mai bine la scrisoarea Dvoastră mi-am adus aminte că-mi spuneți să le lucrez; dar era prea târziu: plecasem din București.

21.

Iași, 1926, mai 1

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Îmi iau voia să vă trimet odată cu aceasta două chitanțe pentru suma de 8 000 [de] lei (prima, referitoare la luna decembrie 1925, a doua, la primele trei luni din anul acesta) și să vă rog a le investi cu viza Dvoastră și a le expedia la Academie spre îndeplinirea formalităților necesare plății. Am amânat cu trimeterea chitanțelor din cauză că doream să primesc odată o sumă mai mare: peste puțin timp am de făcut, în legătură cu *Rumänische Toponomastik*, niște vărsăminte destul de considerabile și de aceea îmi permit să vă rog a interveni la Academie pentru accelerarea lucrărilor.

V-aș fi trimis tot acum manuscriptul și fișele lucrate, dar m-a oprit neîncrederea în felul cum își face datoria poșta. Cu vreun prilej oarecare le voi depune la d. Bianu, ca și înainte de Crăciun. Dar, dacă Dvoastră aveți nevoie de ele acum, vă rog să mă înștiințați. Au rămas nelucrate ceva mai mult decât o cutie de fișe, dar pe la mijlocul lui iunie sper să le isprăvesc, și cu aceasta să împlinesc angajamentul de a fi lucrat cinci cutii, începând din septembrie anul trecut până la sfârșitul lui iunie anul acesta. În ce privește încasarea onorarului pentru aprilie–august, vă rog să-mi comunicați dacă Academiei îi convine să trimet chitanțe lunare ori pot să le fac pentru mai multe luni odată.

Cetind dezbaterile congresului filologilor⁴⁵, părerea mea de rău că n-am putut lua parte a fost și mai adâncă. S-au discutat atâtea chestii importante, unele chiar de actualitate, ceea ce este o notă nouă și interesantă în activitatea filologică, așa cum se manifestă ea de obicei, încât oricine a fost de față a avut în multe privinți un câștig real. Dar împrejurările vieții, de tot felul, sunt mai tari decât cea mai vie dorință și nu-mi rămâne decât să mă mângâi cu nădejdea că se va publica tot ce s-a făcut la Cluj sau măcar vor apărea în reviste comunicările mai valoroase.

⁴⁵ Între 23–25 aprilie 1926 a avut loc la Cluj, sub președinția lui Sextil Pușcariu, cel de-al II-lea Congres al Filologilor Români, cu participarea lui Antoine Meillet. S-au discutat și aprobat proiectul de transcriere a textelor chirilice, prezentat de N. Drăganu, și proiectul de reformă a ortografiei, elaborat de O. Densusianu. Propunerile de revizuire a ortografiei au fost înaintate Academiei Române, fiind prezentate în plen de S. Pușcariu la 8 iunie 1926. S-au mai luat în discuție la Congres problemele elaborării *Atlasului lingvistic român*, unificarea terminologiei gramaticale și însemnătatea învățământului clasic în România.

Noi cei de aici așteptăm cu nerăbdare și bucurie sosirea lui Meillet, anunțată pentru 7 cor. Eu personal sunt cel mai bucuros de această vizită, pentru că în tot timpul șederii mele la Paris am avut foarte des ocazia să[-l] văd și să[-l] ascult pe marele lingvist. Ne pare rău numai că șederea lui la Iași va fi prea scurtă: două zile, și nici acelea întregi, căci sâmbătă la 5 d.a. pleacă spre Cernăuți⁴⁶.

Cu cele mai distinse salutări,

al Dvoastră,
I. Iordan

22.

[c.p.]

Iași, 1926, mai 14

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Mă grăbesc să răspund la întrebarea pe care o puneți în scrisoarea de la 11 cor. Am redactat definitiv de la cuvântul *interes* până la *isțeli* incluziv. Se înțelege că-i vorba numai de materialul pe care îl am acum la mine, luat în primire prin d. Bianu dinainte de Crăciun. Manuscriptul și fișele sper să le pot trimite prin d. I. Simionescu⁴⁷, cu ocazia plecării Dsale la București pentru ședințele Academiei. Dacă nu-mi va fi posibil să le trimet așa, le voi aduce eu pe la 13–14 iunie, când sper să fiu gata cu toate sau aproape toate fișele rămase încă nelucrate.

Banii i-am primit și am și înștiințat casieria Academiei despre asta. Vă mulțumesc călduros pentru graba pe care ați pus-o la îndeplinirea formalităților cerute pentru încasarea banilor.

Primiți, vă rog, salutările mele distinse.

I. Iordan

[pe recto:] Trim. I. Iordan, str. Lăpușeanu 32
Domnului Prof. S. Pușcariu
str. Elisabeta 23, Cluj

23.

Iași, 1926, iunie 7

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Isprăvind de lucru materialul pe care l-am primit cu obligația de a-l termina până la sfârșitul acestui an, îmi permit să vă aduc aceasta la cunoștință și, totodată, să vă trimet două chitanțe pentru onorarul ce mi se cuvine pe lunile aprilie–august a.c. Știu că-i prea devreme, nu numai pentru a primi banii pe iulie și august, dar chiar pe iunie, întrucât suntem de-abia la începutul acestei luni, dar încerc și, dacă nu se poate, voi aștepta să treacă timpul prescris de obiceiurile consacrate până acum. Pentru acest motiv am și făcut două chitanțe: una pentru aprilie–iunie, a doua pentru iulie–august. V-am mai scris odată că *Ru-mänische Toponomastik* mă scutură de ceva parale, în total aproape 20 000 [de] lei, și, cum fascicula a II-a va fi gata până la sfârșitul lunii curente, însemnează că se apropie și scadența pentru această sumă. De aici graba mea cu onorarul pe iulie–august. Dacă se poate,

⁴⁶ Despre această vizită, vezi și Iordan 1977b, p. 204–205.

⁴⁷ Ion Simionescu (1873–1944), geolog, paleontolog și geograf, profesor, în acea perioadă, la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române.

fără discuție multă cu Academia, să primesc dintr-odată întreaga sumă, aș fi, se înțelege, foarte bucuros; dacă nu, pot avea răbdare încă 3–4 săptămâni, căci îmi închipui că onorarul pe vacanță se plătește cam la începutul lui iulie, așa cum se obișnuiește în învățământ. Manuscriptul – vreo 300 [de] șferturi de coală – împreună cu fișele lucrate (adică toate câte mai sunt la mine) le voi aduce eu însumi la București, unde voi fi foarte probabil între 14 și 16 cor. Așa se face că am renunțat la serviciile dlui I. Simionescu, care, desigur, s-ar fi oferit să ducă el la Academie acest mic bagaj. Sper să vă găsesc și pe Dvoastră la București, căci văd că ședințele Academiei au început, și peste o săptămână, când viu eu acolo, vor fi probabil în toi.

Închipuindu-mi că nu veți sta la București fără nicio întrerupere în cursul dezbaterilor academice, vă trimet această scrisoare tot la Cluj. În caz când propunerea mea se arată a fi falsă, încă nu pierd nimic, căci vă voi găsi la București. Rău ar fi numai dacă întâmplarea ar face să plecați din București în ziua sosirii mele acolo. Dar și așa nenorocirea n-ar fi mare de tot, întrucât banii mi-ar veni la Iași, deși aș fi încercat să obțin de la Banca Națională un curs mai favorabil pentru vreo 200 [de] mărci germane, pe care le am de plătit la Göttingen.

Încolo, n-am a vă comunica nimic deosebit. Sunt bucuros că a venit vacanța, măcar că niște examene, de tot felul, mă vor mai năcăji până pe la începutul lui iulie, cu întrerupere, negreșit. Simt mare nevoie de odihnă, și totuși prevăd că n-am să mă pot odihni cum trebuie, pentru că am o mulțime de treburi, mai mici sau mai mari, pe care le-am tot amânat mereu. Dar oricum voi avea trei luni de vacanță, prin urmare destulă vreme și pentru repaus, și pentru muncă.

De la C. Diclescu am primit extrasul din „Dacoromania”, IV⁴⁸. L-am cercetat cu toată atenția și am rămas cu o profundă satisfacție: o lucrare așa de matură de la un om care, oricum, e mai mult istoric decât filolog este o adevărată revelație. Mă bucur de asta cu atât mai mult, cu cât *Die Gepiden*⁴⁹, o operă de mare valoare, a fost mai mult maltratată de oameni care amestecă patriotismul – se înțelege că cu voie și cu scopuri străine – și acolo unde el nici într-un caz n-are ce căuta. Ați făcut foarte bine că ați „pus mâna” pe un element așa de serios ca Diclescu. Eu am regretat sincer că încercarea lui de a ocupa catedra de Istoria Universală de aici, și apoi pe aceea de la Cluj, n-a izbutit. Neizbânda lui de la Iași mi-am explicat-o de la început și am pus-o pe socoteala a tot felul de lucruri, care n-au a face deloc cu știința. Nădăjduiesc că la Dvoastră va putea în curând să capete locul care i se cuvine.

Primiți, vă rog, salutările mele distinse.

I. Jordan

24.

[c.p.]

Iași, 1926, noiembrie 28

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru frumosul dar pe care mi l-ați făcut zilele acestea. Dacă răspund cu oarecare întârziere, asta-i din cauză că speram să pot răsfoi *Studiile istroromâne* și să exprim astfel unele aprecieri asupra lor. Dar sunt așa de încărcat cu tot felul de ocupa-

⁴⁸ Diclescu 1924–1926, p. 394–516.

⁴⁹ Referință la Constantin C. Diclescu, *Die Gepiden, Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, I. Band, Leipzig, C. Kabitach, 1922.

ții, încât n-am fost în stare să-mi împlinesc această dorință. N-am putut ceti decât broșura despre Dicționarul Academiei, care cuprinde tot ce-i esențial cu privire la actualele preocupări și metode ale lexicografiei, care în mare parte sunt aceleași cu ale lingvisticii în general. Despre *Studii istroromâne* cred că voi scrie o recenzie în „Z. rom. Ph.”, al cărei recenzent am devenit în mod oficial de acum aproape un an. Am trimis deja 3 dări de samă, care aștept să apară cât de curând. Vacanța de Crăciun poate-mi va aduce timpul liber de care am atâta nevoie pentru treburi în afară de acele cu caracter strict profesional.

V-am trimis și eu o broșură, cu lecția de deschidere a cursului de filologie romanică⁵⁰. Cred că ați primit-o, măcar că n-am dat-o recomandat.

Cu cele mai bune urări de sănătate, al Dv.,
I. Iordan

[pe recto:] Domnului Prof. univ.
Sextil Pușcariu
str. Elisaveta 23, Cluj

25.

Iași, 1927, martie 26

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă rog să mă iertați că vă mulțimesc cam târziu pentru *Pe marginea cărților*⁵¹. Am vrut s-o cetesc întâi, pentru a putea să vă comunic unele impresii, și fiindcă sunt mereu ocupat din cale afară, am amânat de la o zi la alta. Declar de la început că lectura aprecierilor Dvoastre asupra unui număr așa de mare de lucrări filologice mi-a produs o deosebită plăcere. Sistemul adoptat de astă dată mi se pare că prezintă avantaje față de cel al recenziilor obișnuite. Ai impresia că cetești o operă unitară, măcar că în câteva zeci de pagini se poate vorbi în realitate de multe studii. Din cauza aceasta, lectura este mai ușoară și, prin urmare, mai plăcută. Plăcerea și folosul sunt cu atât mai mari atunci când cetitorul cunoaște pe cele mai multe dintre cărțile și studiile discutate, ceea ce a fost cazul cu mine. Cred că sistemul inaugurat de Dvoastră oferă avantaje și mai mari, atunci când lucrările recenzate au o legătură oarecare între ele, și asta se întâmplă ușor, dacă la baza lor se găsește mai mult cercetarea unei probleme lingvistice de interes general și mai puțin o îngrămădire de material. În cazul ultim mi se pare preferabilă forma tradițională a dărilor de samă speciale, în care este posibilă o analiză amănunțită a tuturor punctelor supuse discuției.

Vă mulțimesc călduros pentru cuvintele bune pe care le spuneți despre lucrările mele⁵², precum și pentru grija deosebită de a exprima într-un chip amabil nemulțămirea pe care v-a produs-o *Der heutige Stand der rom. Sprachwissenschaft*. Despre acest articol au vorbit mulți filologi străini, și părerile lor variază de la unul la altul. Se poate observa însă ușor că acei care n-au niciun fel de legătură personală sau de școală cu reprezentanții curentelor lingvistice studiate de mine au fost în general mulțumiți de aprecierile mele. Dimpotrivă, toți foștii elevi ai lui Meyer-Lübke, precum și adversarii înverșunați ai „idealiștilor”, nu

⁵⁰ Se referă la Iordan 1926.

⁵¹ Pușcariu 1924–1926, p. 1303–1409.

⁵² Apreciindu-i scrierile de toponimie, Pușcariu amendează însă, printre altele, preferința lui Iordan pentru teoriile lui Vossler, spunând că „în știință, ca și în literatură, scriitorii la modă nu sunt în mod necesar cei mai reprezentativi” (DR, IV/2, p. 1313).

s-au putut stăpâni de a-și arăta enervarea într-un chip sau altul, după temperament. Cel mai nemulțămît pare a fi fost Gamillscheg, care, din diferite informații obținute de mine, avea mai de mult oarecare „năcaz” împotriva mea. Cred însă că, cel puțin în parte, mi se face o nedreptate, când mi se impută că despre M.-Lübke am vorbit prea puțin în articolul citat. După cum spun în încheiere, am considerat activitatea acestui învățat și a numeroșilor săi elevi, direcți și indirecti, ca ceva cunoscut, întrucât durează de atâta vreme, și de aceea m-am ocupat de aproape de operele altor lingviști, mai noi sau mai puțin cunoscuți. De altfel, sper să revin în românește asupra celor spuse acolo, complectându-le cu informații bibliografice și îndreptând ceea ce nu corespunde adevărului curat.

Mare satisfacție mi-au produs aprecierile Dvoastre asupra operei lui Philippide⁵³. Reputația de om obiectiv, pe care v-ați câștigat-o de mult și pe care eu personal am avut ocazie s-o verific așa de des, va crește și mai mult în ochii tuturor specialiștilor.

Lui Rosetti⁵⁴ îi laudați o calitate care, îmi permit s-o spun, îi lipsește: obiectivitatea. Este drept că în chipul cum se exprimă despre lucrările altora nu se simte niciun fel de pornire personală. Dar nu acesta e singurul mijloc de a fi subiectiv. Mai există unul, foarte comod, dar tot așa de nedrept, acela de a trece pur și simplu cu vederea cărțile unor confrăți. Căci cum se poate explica altfel faptul că în *Chronique roumaine* din RLiR⁵⁵, 1925, nu pomeniște o iotă despre G. Pascu, *Sufixe românești* și I. Iordan, *Diftongarea*⁵⁶...?

Sunt cel dintâi care să recunosc slăbiciunile fiecăreia din[tre] aceste lucrări, mai ales ale celei din urmă; dar este de admis ca, într-o cronică unde se pomenesc studii despre care autorul ei exprimă opinii destul de defavorabile, să nu se fi găsit loc pentru cărțile pomenite? Și nici măcar criteriile fixate de Rosetti la începutul acestei cronici nu-s respectate, căci nici despre *Sufixe*..., nici despre *Diftongarea*... nu s-a scris vreun rând în „Romania”. În chipul acesta străinătatea nu poate fi informată cum se cuvine asupra mișcării lingvistice de la noi. De altminte, am făcut observațiile cuvenite în două scrisori, una adresată lui Rosetti însuși, a doua lui Terracher⁵⁷.

Partea cea mai interesantă din *Pe marginea cărților* mi s-a părut polemica contra lui Weigand⁵⁸, care prezintă un dublu interes: științific și omenesc.

⁵³ Alexandru Philippide (1859–1933), unul dintre marii lingviști și filologi români, titularul catedrei de filologie română de la Universitatea din Iași, fondatorul școlii lingvistice ieșene, adversar, la un moment dat, al lui Sextil Pușcariu.

⁵⁴ Alexandru Rosetti (1885–1990), unul dintre cei mai importanți lingviști și filologi români, reprezentant al școlii lingvistice de la București. Despre viitorul savant, Pușcariu scria în articolul citat: „Este bine că tinerii noștri învățați își iau asupra lor sarcina de a informa streinătatea despre mișcarea științifică de la noi și este îmbucurător faptul că o fac cu obiectivitatea care e cea dintâi condiție a unei informațiuni bune” (DR, IV/2, p. 1313).

⁵⁵ Al. Rosetti susținea în „Revue de linguistique romane”, încă din primul an de apariție, o rubrică dedicată prezentării scrierilor lingvistice din țară, intitulată *Chronique roumaine*.

⁵⁶ Este vorba despre teza de doctorat a lui Iordan, menționată anterior.

⁵⁷ Louis Adolphe Terracher (1882–1955), lingvist francez, co-fondator, în 1924, al Société de linguistique romane și al „Revue de linguistique romane”.

⁵⁸ Gustav Weigand (1860–1930), lingvist german, profesor de romanistică la Universitatea din Leipzig, autorul primului atlas lingvistic dacoromânesc (1909), ales membru corespondent străin al Academiei Române (1892). Savantul înființează la Leipzig, în 1893, Institut für rumänische Sprache, subvenționat de statul român, precum și publicația „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache” (1894–1921). După război, atitudinea sa filoromână ia o altă întorsătură. În acest context, fostul său elev, Sextil Pușcariu, respinge aici opinia mentorului său privind încadrarea limbii române,

Nici nu se putea ca, până la urmă, acest om să nu se arate în fața tuturor așa cum este: lipsit de obiectivitate, interesat (în sensul material al cuvântului) și cunoscător cam superficial al limbii noastre. Din cele scrise de Dvoastră rezultă cât se poate de lămurit aceste lucruri. Înțeleg că ați avut de luptat cu Dvoastră înșivă, atunci când v-ați hotărât să-i răspundeți, și de aceea vă rog să mă iertați dacă, exprimându-mi liber satisfacția pentru atitudinea luată, contribui într-o măsură oarecare la mărirea durerii pe care ați simțit-o scriind ceea ce ați scris. Dar era necesar să i se spuie asemenea lucruri, și cel mai indicat pentru asta erați Dvoastră, fost elev, deci mai presus de orice bănuială în ce privește eventualele animozități, la care lumea are obiceiul să se gândească în astfel de împrejurări. Și apoi ați putut în chip minunat să vă păstrați calmul și obiectivitatea.

Dintre însemnările făcute de mine pe extrasul trimes vă comunic câteva, care cred că vă interesează. La pag. 1315: ceea ce spuneți despre *puț* găsește o confirmare elocventă în faptul că moldovenii, mai cu samă cei de nord, râd totdeauna de această vorbă, tocmai pentru că le aduce aminte de *puță*. Asociațiile de idei în acest domeniu... freudian lucrează cu mare putere și într-un chip neașteptat. Școlarii de liceu nu pronunță niciodată vorba fr. *poule* fără gânduri lăturalnice, care adesea nu se manifestă prin diferite gesturi. La fel se petrec lucrurile cu germ. *Putz* și *putzen, Futter* etc., care – cunosc lucrurile în calitate de profesor – niciodată nu se pot auzi într-o clasă, fie de băieți, fie de fete, fără să nu trezească un fel de neliniște extrem de jenantă. Pag. 1348 urm. sunt nespuse de interesante prin observațiile juste privitoare la toponimie. În special explicația de la pag. 1351–[135]2 a faptului că numirile de locuri străine apar așa de des acolo unde ne-am așteptat să găsim numiri românești, întrucât limba posedă cuvinte moștenite pentru exprimarea noțiunilor respective, din cauză că, evitând eventualele confuzii, sunt mai clare, merită să fie reținută ca foarte ingenioasă. Ea poate servi de bază unor cercetări speciale, care ar trebui făcute în această direcție. Pag. 1358, nota: *un chiloman de vin* este citat și de mine în „Viața românească”, iulie 1923⁵⁹, unde îl consider ca o etimologie populară creată intenționat spre a produce râsul. Cred că înlocuirea prin *chiloman* a lui *chilogram* provine de la băutorii înșiși, nu de la spectatori. Pag. 1362: și de la *a auzi* participiul trecut sună *aust*, de aceea *văst < văzut* nu mi se pare așa de imposibil. De la același verb întâlnim și la prez. ind. o formă scurtată: *măi, n-as-tu = măi, n-auzi tu* (la Tecuci). Pag. 1363: *trebuie de mers* se zice și în Moldova, chiar de cătră oameni culti (G. Ibrăileanu⁶⁰, de ex., uzează des de această construcție). Pag. 1370: cu privire la numeralele românești (și romanice) are Spitzer un articol, după mine foarte bun, în „Z. f. rom. Phil.”, 1925, unde pornește de la ideea că în românește numeralele ordinale au avut la început formă adverbială (până astăzi țărani zic foarte des *femeie de-al doilea* și alte construcții asemănătoare). Pag. 1393: despre expresii ca *are să-l certe el preoteasa pe popă* am vorbit și eu pe scurt în „Arhiva”, 1923, pag. 408⁶¹, explicându-le ca având două subiecte: *el* este subiectul primitiv, când se referea, se înțelege, la un lucru sau

alături de albaneză și bulgară, între limbile balcanice, precum și poziția sa în legătură cu Tratatul de pace de la Neuilly sur Seine, în care se recunoștea, printre altele, apartenența Cadrilaterului la România.

⁵⁹ Jordan 1923b, p. 119–123.

⁶⁰ Garabet Ibrăileanu (1871–1936), critic și istoric literar, mentor al revistei „Viața românească”, profesor de literatură modernă la Universitatea din Iași.

⁶¹ Referința apare în Jordan 1923a, unde, comentând economia și risipa în exprimare, dăduse un exemplu asemănător: „a veni el Drăguș la căuș”.

ființă de genul masculin; dar adesea vorbitorul se teme că acest *el* nu spune lămurit la cine se gândește, și atunci căuta să precizeze, adăugând după pronume substantivul, căruia acesta trebuie să-i ție locul. Cu vremea s-a generalizat *el* și la construcții, unde subiectul era de genul feminin, fiindcă *el* s-a gramaticalizat.

Înainte de a încheia, vă rog să binevoiți a comunica Dlui Capidan că voi mai întârzia cu trimeterea exemplarului din *Rum. Toponomastik*, pentru care am primit mai demult banii, fiindcă aștept să-mi vie câteva bucăți din Germania. De asemenea, îmi permit să-i fac cunoscut că „Dacoromania”, despre care-mi scria că mi s-a expediat, nu mi-a sosit încă.

Cu cele mai distinse salutări Dvoastră, precum și tuturor muzeiștilor, rămân al Dvoastră,

I. Iordan

26.

[c.p. ilustrată]

Firenze, 1927, aug. 13

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc din toată inima pentru extrasele trimise, care mi-au sosit astăzi aici, după ce, bineînțeles, au fost prin Iași. De altfel, mă gândeam să vă scriu cât de curând, și, odată cu Dvoastră, tuturor amicilor clujeni, chiar dacă, ceea ce mă tem că-i așa, lipsesc de acasă. Am plecat din țară de 5 săptămâni, dar vreo 3 din ele le-am petrecut umblând de colo-colo. Între altele am fost și la Berna, unde prietinel Dvoastră, Jaberg⁶², m-a primit extrem de amabil. Pe aici sau prin alte locuri din Italia voi mai sta, așa că de-abia pe la 20–25 sept. voi fi iarăși la Iași.

Cu cele mai distinse salutări,
I. Iordan

P.S. Soția mea vă salută de asemenea prin mine.

[pe verso:] Domnului Prof. univ. S. Pușcariu
str. Elisaveta 23, Cluj
România

27.

[c.p. ilustrată]

Madrid, 25 septembrie 1928

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Nu știu dacă această c. p. vă va găsi la Cluj ori va trebui să aștepte până la întoarcerea Dvoastră de la Genève, unde cred că v-ați dus și anul acesta, ca de obicei. În orice caz, salutările mele cordiale, pe care îmi permit să vi le trimet de aici, cred că vor fi tot atât de

⁶² Karl Jaberg (1877–1958), romanist și dialectolog elvețian, profesor la Universitatea din Berna, coautor, cu Jakob Jud, al impunătorului *Atlas linguistique et ethnographique de l'Italie et de la Suisse méridionale* (1928–1940).

bine primite, deși, trebuie să recunosc aceasta, am cam întârziat cu îndeplinirea unei datorii care, în aceeași vreme, însemnează și o mare plăcere pentru mine.

I. Jordan

[pe verso:] Domnului S. Pușcariu
str. Elisaveta 23, Cluj
Rumania

28.

Iași, 1929, aprilie 4

Mult stimat Domnule Pușcariu,

În primul loc vă rog să primiți călduroase mulțămiri pentru grija pe care ați avut-o și de astă dată cu trimeterea „Dacoromaniei”. Deși ocupat și mai ales săcâit de tot felul de lucruri, am avut vreme să mă uit prin ea. M-au atras în special numeroasele etimologii și recenzii, atât de variate și de interesante. Față de numerele precedente, anuarul D-voastră prezintă unele modificări esențiale, care îl fac să se apropie mereu de ceea ce mi se pare mie că ar trebui să fie publicația periodică a unui centru universitar: mai puțin o culegere de studii întinse și mai mult o revistă a cercetărilor făcute de alții în același domeniu și în domenii înrudite.

Ați primit, cred, invitațiile pentru congresul filologilor. La fixarea datei n-am consultat pe nimeni. Mi-am închipuit că trei sărbători în șir, la sfârșitul lui mai, deci aproape de isprăvitul cursurilor universitare, sunt nimerite pentru o adunare de profesori. Există, totuși, un inconvenient pe care nu l-am putut prevedea: sărbătorile Unirii vor dura de la 10 la 17 mai, adică se vor termina tocmai când trebuie să pornească cineva spre Iași, pentru congres. Sper totuși că la sărbătorile acestea nu vor lua parte prea mulți filologi și, mai cu samă, nu vor avea roluri de acelea care să-i obosească peste măsură și să-i împiedice astfel de a veni la congres. În orice caz, dacă știm în momentul când am ales data de 19 mai că vor avea loc cam în aceeași vreme sărbătorile Unirii, desigur că mă fixam asupra altor zile.

Aceasta a fost până acum singura mea contribuție la organizarea congresului. Căci, deși cosemnatar al invitației, vede oricine că din ea nu-mi aparține alt cuvânt decât... numele. Pe viitor voi căuta să fiu mai prudent și să mă amestec mai direct în cele ce se pun la cale. Dacă vă vorbesc de asta, o fac cu intenția de a vă cere sfatul și sprijinul. Mai întâi vă rog să faceți tot ce vă stă în putință pentru ca clujenii să vie în număr mare. Căci cei de la Cernăuți sunt puțini, iar pe bucureșteni nu putem conta, vreau să zic pe acei care sunt filologi veritabili. Țin să vă previn că dintre „corifeii” ieșeni nu va participa acela de care aveți D-Voastră oroare. Mi-a spus hotărât că se va ținea deoparte, din motive care nu prezintă deocamdată niciun interes. Apoi v-aș ruga să-mi dați oarecare îndrumări în ce privește organizarea congresului propriu-zis: comisiunile care vor lucra, chestiile care se discută mereu (ortografie, predarea limbii și literaturii române în școli etc.) ș.a.

Știu că scopul principal al congresului este apropierea filologilor între ei: venind în contact personal, se nasc, împotriva tuturor animozităților, legături care, dacă nu devin totdeauna cordiale, constituiesc totuși obstacole contra unor polemici prea violente. Din acest

punct de vedere, noi, ieșenii, ne vom sili să facem tot ce se va putea, pentru ca petrecerea confrăților în orașul nostru să fie plăcută supt toate raporturile.

Cu cele mai distinse salutări pentru D-Voastră și pentru toți cunoscuții.

Iordan

P.S. În curând voi trimete niște extrase, tot la adresa Muzeului și tot într-un plic comun.

29.

TEATRUL NAȚIONAL
IAȘI
CABINETUL DIRECTORULUI
(imprimat)

5 mai 1929

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă scriu de la teatru, pentru că acasă (str. Paladi 7!) stau toate răsturnate, ca la mutat. De aceea vă rog să mă iertați că vă scriu puțin de tot. Aș dori să știu dacă telegrama D-Voastră, că nu puteți veni la congres, stă în legătură cu amânarea, pentru la 20 cor., a sărbătorilor Unirii sau cu altă cauză. În caz afirmativ, vă rog să-mi comunicați ce alte zile, de la sfârșitul lui mai sau începutul lui iunie, ar conveni clujenilor pentru congres. Căci noi ținem să mergem înainte. Ar fi și păcat să renunțăm la o întâlnire a filologilor, pe care o așteptăm de 2 ani. Dar văd, pe de altă parte, că fără D-Voastră nu putem face nimic.

Așadar, vă rog să răspundeți cât puteți mai repede și să primiți salutările mele cordiale.

I. Iordan

30.

Iași, 1929, octombrie 14

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Zilele acestea am primit o carte poștală de la Karl Jaberg cu vestea că va veni anul acesta în România, recte la Cluj. Închipuindu-mi că l-ați invitat oficial pentru a ținea o serie de conferințe, vă rog să-mi faceți și mie cunoscut ce procedeu se urmează în asemenea cazuri. Căci aș dori să dau studenților și profesorilor ieșeni ocazia de a[-l] asculta pe un învățat de talia lui Jaberg, pe care am avut onoarea și plăcerea de a-l cunoaște personal acum doi ani la Berna. Știu că atunci când vin profesori francezi în țară la noi chestiile se aranjează prin intermediul Dlui Henry, care conduce la București o asociație culturală franco-română. Pentru savanți din alte țări nu știu cum se procedează.

De la Dl Procopovici⁶³ am aflat că-i vorba să aveți musafiri, și încă destul de curând și pe Meyer-Lübke. Dacă-i așa, vă rog să-mi dați informații și cu privire la această vizită.

În zilele de 5 și 6 octombrie am avut bucuria să[-l] revăd și să[-l] găzduiesc pe fostul meu coleg de la Berlin, Dl. Kuen. I-am arătat tot ce mi s-a părut mai vrednic în orașul nostru, l-am dus la teatru, unde s-a amuzat ca un copil văzând[-o] pe Cucoana Chirița, l-am

⁶³ Alexe Procopovici (1884–1946), lingvist, filolog și istoric literar, discipol și colaborator apropiat al lui Sextil Pușcariu, profesor în acea perioadă la Universitatea din Cernăuți.

purtat puțin și prin împrejurimile Iașilor, într-un cuvânt am făcut tot ce s-a putut ca să-i las amintiri frumoase și despre oraș, și despre oameni, ceea ce am dreptul să cred că am izbutit. Am constatat cu surprindere că Dl. Kuen are o bună pronunțare românească, lucru rar, aproape neexistent la străini. N-aș fi crezut că un neamț poate ajunge în 6 săptămâni să pronunțe așa de bine pe *i* și pe *r* ai noștri. Cred că în această privință îl bate și pe Weigand, care, dacă aplică teoriile sale filozofice asupra lui *ă* și *î* în româneasca pe care o vorbește, se îndepărtează cumplit de felul nostru de a pronunța.

Îmi pare foarte rău că nu s-a putut ținea anul acesta congresul filologilor. N-ar fi posibil oare să repetăm invitațiile pentru sfârșitul acestei luni? Vremea se arată încă foarte favorabilă și, în orice caz, nu se poate strica prea rău în curs de 12–14 zile. Am avea două sărbători în șir (26 și 27), plus o zi înainte ori după. Dacă credeți, scrieți-mi cât mai repede posibil, pentru a putea avea înaintea noastră o săptămână în vederea pregătirilor. Eu personal aș fi foarte bucuros să vă revăd, pe D-Voastră ca și pe colegii și colaboratorii D-Voastră.

Cu cele mai alese sentimente,

I. Jordan
str. Paladi 7

31.

Iași, 1929, noiembrie 8

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Aș fi dorit să răspund mai repede la scrisoarea D-Voastră din 17 octombrie a.c. și să vă mulțămesc călduros pentru lămuririle date în chestia venirii lui Jaberg în România, dar am fost împiedecat de atâtea lucruri, mai ales de activitatea universitară, care, știți bine și D-Voastră înșivă, este așa de vie în a doua jumătate a lui octombrie și la începutul lui noiembrie, din cauza examenelor de sfârșit de an, a celor de bursă și intrare în cămin etc. Sunt, din nefericire, printre puținii profesori de la Litere cu domiciliu stabil în Iași, astfel că toate belelele de felul celor înșirate mai sus cad pe capul meu. Afară de asta, de sâmbăta trecută am început și cursul, ca să nu mai vorbesc de activitatea de director al Teatrului Național⁶⁴, care-mi produce mare bătaie de cap. Deși am satisfacția că am ridicat într-o măsură destul de mare această instituție, aștept ca pe o binefacere momentul în care împrejurările îmi vor permite să mă retrag, fără să dau impresia că fug de muncă sau de greutate.

Cu Jaberg m-am înțeles deja. Va ținea o singură conferință, pentru studenți, în franțuzește, la 2 decembrie, dacă planul pe care și l-a făcut privitor la călătoria în România va putea fi realizat întocmai. De asemenea, a primit propunerea de a fi găzduit la mine. În chipul acesta s-a rezolvit singura dificultate de care-mi vorbeați în scrisoarea D-Voastră de acum trei săptămâni. Dacă însă, contrar prevederilor acestora, se ivesc alte chestii, care au nevoie să fie soluționate de noi cei de aici, vă rog să mă înștiințați din vreme, spre a putea lua cuvenitele măsuri. De asemenea, va fi nevoie să aflu tot de la D-Voastră data precisă la care Jaberg va sosi în Iași. Aș vrea să fac oarecare propagandă pentru ca conferința să fie ascultată de un număr cât mai mare de studenți.

Am răspuns la apelul D-Voastră pentru *Atlasul lingvistic*. M-am înscris cu 1 000 [de] lei anual. Făgăduiesc însă că, dacă trebuința va cere, voi mări cotizația. Sper să vă mai câștig 3–4 „prietini”, printre tinerii filologi ieșeni. La cei bătrâni nu mai încerc, fiindcă mă tem de

⁶⁴ Jordan a ocupat funcția de director al Teatrului Național din Iași între anii 1928–1930.

refuz. Dacă n-ați trimis încă prospecte Dlui Bărbulescu⁶⁵, vă sfătuiesc să-i trimeteți, căci am speranța că va răspunde afirmativ.

Am primit o invitație semnată de D-Voastră cu privire la chestiile care cred că vor putea figura în chestionarul alcătuit pentru ancheta pe teren. Necunoscând întrebările alese, nu pot contribui la complectarea listei lor. Aș exprima totuși o dorință: să se acorde cea mai mare atenție granițelor dialectale din toate punctele de vedere (fonetic, morfologic, sintactic și lexical). De aceea trebuie alese printre cuvinte și forme mai ales de acelea care ne pot informa asupra întinderii geografice a diverselor graiuri. În ce privește sunetele, chestia pare mai ușoară, întrucât se cunosc diferențele de la o regiune la alta. Mai greu este cu vocabularul și mai cu samă cu morfologia. O atenție deosebită se cuvine formelor de viitor, apoi perfectului; pentru acesta din urmă trebuie urmărit faptul dacă există supt ambele-i forme – simplu și compus – sau numai supt cea din urmă ori (mi se pare că așa-i cazul prin unele ținuturi oltenești și muntenesti) supt cea dintâi. De asemenea, merită să fie cercetată de aproape chestia mai-mult-ca-perfectului perifrastic. Am impresia că acest timp s-a ivit și-i răspândit pe acolo pe unde a dispărut perfectul simplu, tocmai ca să compenseze pierderea acestuia. Pe mine mă interesează îndeosebi limitele dintre dialectul moldovenesc și cel muntenesc, apoi cele dintre Moldova nordică și cea sudică. Cred că la fel se vor fi prezentând lucrurile în Transilvania, cu sudul, care ține de Muntenia, și cu Nordul, care aparține lingvistic la Moldova.

Nevastă-mea vă mulțamește pentru omagii și vă roagă să-i primiți salutările-i cordiale. Eu de asemenea vă salut cu deosebită considerație.

I. Jordan

32.

[c.p.]

Iași, 1929, noiembrie 23

Mult stimat Domnule Pușcariu,

O scrisoare a Dlui Procopovici în chestia Jaberg îmi aduce aminte că se apropie termenul sosirii Dsale la Iași și că deci se cuvine să mă pregătesc pentru cele necesare. Deoarece n-am cum să aflu precis data când Dsa va veni la Iași, vă rog pe D-Voastră să mi-o comunicați de urgență, arătând și ora la care sosește cu trenul, de unde anume (dacă direct de la Cluj, prin Palanca–Pașcani, ori de la București), precum și cât are de gând să stea printre noi, ieșenii, ca să pot anunța din vreme ziua și ceasul la care va avea loc conferința. Nu v-aș fi deranjat cu această rugămintă, dacă aș fi avut altă cale de a afla ce trebuie în această chestie, în care sunt angajat personal.

Mulțamindu-vă dinainte pentru răspunsuri, vă rog să primiți distinsele mele salutări.

I. Jordan

[pe recto:] Dsale Dlui Sextil Pușcariu
str. Elisabeta 23, Cluj

⁶⁵ Ilie Bărbulescu (1873–1945), lingvist și filolog, profesor de slavistică la Universitatea din Iași, director al revistei „Arhiva”, unul dintre criticii lui Sextil Pușcariu.

33.

[c.p.]

Iași, 1930, iunie 21

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Revenind din străinătate, după o absență de trei săptămâni, găsesc cartea D-Voastră, *Istoria literaturii române, epoca veche*, ed. II, pe care ați avut amabilitatea să mi-o trimeteți prin editorul D-Voastră.

Vă mulțimesc călduros pentru această atenție, rugându-vă, totodată, să-mi răspundeți când aveți de gând să scoateți de supt tipar vol. VI din „Dacoromania”. Aș dori să vă trimet un articol *Pe marginea Dicționarului limbii române*, pentru care am numai materialul, rămânând să-l prelucrez în cursul vacanței. Bineînțeles că nu poate fi vorba de o încetinire a imprimării anuarului din cauza aceasta. Aș vrea să știu numai cum stau lucrurile spre a vedea dacă, neforțând nimic din mersul lor firesc, aș putea trimete manuscriptul la timpul oportun.

Cu cele mai distinse salutări,

I. Jordan

[pe recto:] Dsale Domnului Sextil Pușcariu
str. Elisabeta 23, Cluj

34.

Iași, 1930, august 20

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Zilele trecute v-am trimes un extras din „Z. f. rom. Phil.”, în legătură cu care mă simt obligat să vă dau unele lămuriri, căci vă interesează, împotriva oricăror aparențe. V-am scris, mi se pare, cu altă ocazie, că am trimes la „Z. rom. Ph.” recenzia despre *Studii <is-tro>române II*.

E chestie veche, de aproape doi ani, și totuși până astăzi n-a apărut nimic. Dimpotrivă, recenziile tipărite acum de curând au fost expediate lui Hilka⁶⁶ de-abia în primele luni ale acestui an. Explicându-vă cauza acestei intervertiri a ordinii firești, care se respectă, cel puțin în ce mă privește, de când am început a colabora la zisa revistă, explic și pentru ce recenzia asupra cărții D-Voastră, anunțată de atâta vreme, a întârziat cu apariția mai mult decât s-ar fi convenit.

Acum o lună și mai bine am primit de la tipografia unde se imprimă „Z.r.Phil.” corecturile. Mă așteptam să fie acelea de la *Studii istroromâne II*, care știam că vin la rând. În schimb, erau recenziile despre *Philippide II*⁶⁷, *Meglenoromâni II*⁶⁸ și *Studii istroromâne III*. Nu puteam să le restituți așa cum le-am primit. Am scris însă tipografiei, precum și lui Hilka, arătând cum stau lucrurile. Acesta din urmă n-a răspuns nimic, cealaltă însă mi-a făcut cunoscut că în cursul acestui an un pachet de manuscrite, trimes de la Göttingen la

⁶⁶ Alfons Hilka (1877–1939), romanist german, profesor la Universitatea din Göttingen, redactor la „Zeitschrift für romanische Philologie”.

⁶⁷ Jordan 1930a, p. 369–377; textul în limba română al recenziei a fost publicat în „Revista critică”, III, 1929, p. 73–87.

⁶⁸ Jordan 1930b, p. 377–378.

Halle, s-a pierdut și bănuiește că printre ele se va fi aflat și recenzia mea asupra *Stud. istr.* II. Am procedat imediat la refacerea articolului, pe baza notelor pe care mi le păstrasem, și acum două săptămâni am expediat, de astă dată direct la tipografie, manuscriptul cel nou. Eu credeam că recenziile culese și corectate de mine vor aștepta în zaț tipărirea unui nou număr din revistă. Care nu mi-a fost mirarea când am primit, cu 4–5 zile în urmă, extrase cu cele două recenzii pe care le aveți acum și D-Voastră. Se vede că numărul ieșit acum era deja aranjat și nu mai putea suferi modificări, fără să provoace întârzierea revistei. S-a lăsat la o parte numai recenzia despre *Studii istr.* III, care se va publica, probabil, odată cu aceea despre II⁶⁹.

Întâmplarea aceasta a provocat încă o încurcătură. În recenzia despre *Orig. rom.* II trimeteam la *Stud. istr.* II, dar nu citând cartea însăși, ci recenzia mea, care trebuia să apară, firește, înaintea acesteia. Vrasăzică lăsasem loc gol, pe care trebuia să-l completez cu nr. și pag. respective. Cum eu am obiceiul de a trimete corecturile făcute mai întâi lui Spitzer, care îndreaptă eventualele greșeli de nemțește, acesta, crezând că locul gol n-a fost completat de mine din neatenție și neștiind cum doream eu să ieșim din încurcătură, a găsit necesar să întregească el însuși ce lipsea. Așa se face că în pasajul respectiv figurează nu *Stud. istr.* II, ci *Zur Rekonstr. d. Urrum.*, unde nu prea se discută chestii de acelea pentru care făceam eu trimeterea.

Profit de prilej spre a vă anunța că pe la sfârșitul lui septembrie voi putea trimete articolul făgăduit pentru „Dacoromania”. Prelucrarea materialului lexical, adunat la întâmplare timp de mai mulți ani, ia proporții cu mult mai mari decât mă așteptam. Ceea ce credeam la început că va umplea 60–70 pagini se va ridica acum la câteva sute! Firește că voi alege un număr de etimologii sau însemnări lexicologice pentru „Dacoromania”, rămânând ca întreaga lucrare să apară în altă parte. Aș dori s-o public la Academie, căci pe propria mea socoteală nu se poate, iar prin reviste nu merge. Dar mă tem și acolo de dificultăți. Voi avea ceva și pentru Casa Școalelor. În privința asta am vorbit cu d. Procopovici, pe care l-am avut musafir la M-rea Agapia, unde am petrecut câteva săptămâni. De la el veți afla despre ce-i vorba.

Cu cele mai distinse salutări,

I. Jordan

35.

Iași, 1930, octombrie 8

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Răspunsul D-Voastră, cu aprecierile și observațiile privitoare la „însemnările” mele etimologice⁷⁰, a fost o adevărată bucurie pentru mine. Ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că n-am fost surprins deloc. Vreau să spun că mă așteptam să aveți această atitudine față de încercarea mea de a explica, adesea cu alte mijloace decât cele obișnuite, o serie de cuvinte românești. De fapt, complimentul pe care-l aduc aici este pentru D-Voastră, nu pentru mine. Căci, deși teoretic sunteți un partizan al școlii vechi, în realitate arătați la tot pasul o largă înțelegere și o mare obiectivitate față de tot ce se abate de la doctrina neogramaticilor, dacă, bineînțeles, este vorba de lucruri mai mult sau mai puțin serioase. Din acest

⁶⁹ Cele două recenzii au apărut în același an în „Zeitschrift für romanische Philologie”; vezi Jordan 1930c, p. 612–621 și, respectiv, Jordan 1930d, p. 751–752.

⁷⁰ Jordan 1928, p. 272–279.

punct de vedere – iertați-mă că vă aduc o laudă – [ii] întreceți cu mult pe toți lingviștii români, care, unii mai mult, alții mai puțin, nu pot ieși din deprinderile căpătate cu vremea.

Pentru observațiile pe care le faceți vă sunt recunoscător. Voi face uz de ele, numai nu știu bine în ce chip, ca să vă convie și D-Voastră, adică „Dacoromaniei”. Eu mă gândesc să le pun și să le discut supt formă de note, fie în josul paginilor, dacă mi se trimete prima corectură în șpalți, fie la sfârșitul articolului. Dacă sunteți de părere, aș putea să amintesc și explicațiile propuse de D-Voastră pentru *doar* > *dor*, *dimon* etc. și pe care eu nu le pot accepta, fie în total, fie în parte. De aceea v-aș ruga să-mi scrieți, firește nu acum, ci cam în preajma trimeterii corecturilor, cum trebuie să procedez pentru a nu stingheri normele adoptate de D-Voastră în materia aceasta. În privința ortografiei, n-am nici un motiv să nu mă supun regulilor D-Voastră. Mă tem numai de unele inconsecvențe care se pare că sunt aproape fatale în cazuri de acestea, când manuscriptul întrebuințează o ortografie, iar zețarul e obligat să se folosească de alta. Așa s-a întâmplat cu studiul meu despre *ă* neacc. > *a* din „Revista filologică”, I⁷¹.

Cât despre trimeterile pe care le faceți D-Voastră pentru mine, la diverse locuri din „Dacoromania”, am alte reviste, ele ar fi fost ceva mai puțin numeroase, dacă nu m-aș fi grăbit să trimet manuscriptul, temându-mă că sunt în întârziere. Afară de asta, în momentul expedierii începuse... agitația în care mă găsesc și azi din cauza unei case pe care am cum-părat-o: până la Sf. Dumitru mai am încă de furcă, și încă cum, din cauza reparațiilor pe care trebuie să le fac. E o casă foarte veche, deși, altfel, solidă, care a avut nevoie de modificări serioase. Nu pot lucra decât 3–4 ore pe zi. Restul timpului trebuie să stau... pe șantier, căci altfel însemnează să arunc banii în gărlă. Tot de aceea n-am putut să-mi țin făgăduiala față de Dl. Procopovici, cu care am petrecut astă-vară 2 zile neuitate la M-rea Agapia, anume să-i trimet pentru începutul lunii curente manuscriptul unei introduceri în romanistică. Cum Dsa are gata o introducere în lingvistica generală, am crezut că-i bine să le dăm pe amândouă odată la tipar, prin Casa Școalelor. Rămâne să-mi împlinesc făgăduielile după ce scap de casă.

Mulțămindu-vă încă o dată pentru scrisoarea, așa de binevoitoare, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

Jordan

P.S. Rog salutați din partea mea pe toți cunoscuții de la Muzeu.

36.

Iași, 1931, octombrie 31

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Mi-i penibil să fac intervenții de felul celei de față, dar, din nefericire pentru moravurile noastre, sunt silit de împrejurări să recurg la asemenea mijloace.

Am gata de tipar o *Introducere în studiul limbilor romanice* (partea I: *Istoria și starea actuală a lingvisticii romanice*), o carte de peste 400 [de] pagini, pe care am scris-o mai ales pentru studenți. Sper însă că chiar specialiștii vor avea oarecare folos de la ea, fie și numai de la bogatele informații bibliografice pe care le conține. Acum câteva luni am adresat Casei Școalelor o cerere de ajutor: n-aveam și nici acum n-am pretenția, care ar fi, de altfel, foarte îndreptățită, ca această instituție să ia asupra-și toate cheltuielile imprimării.

⁷¹ Jordan 1927, p. 117–154.

Am cerut să-mi acorde o sumă oarecare, pentru ca, împreună cu ce-aș mai fi obținut de la Facultate și, în special, cu datoriile pe care va trebui cu siguranță să le contractez, să pot tipări lucrarea. După două luni de așteptare am primit răspunsul care, obișnuit, se dă „proștilor”: nu mai sunt fonduri. Știu că situația se prezintă astăzi mai greu decât oricând. Dar tot așa de bine știu că în aceste împrejurări dificile Casa Școalelor tipărește tot felul de fleacuri, numai pentru că provin de la autori „simpatici”. Este într-adevăr scandalos să se cheltuiască sute de mii de lei cu publicarea unor articole de gazetă, care au și apărut mai întâi, cel puțin în parte, prin jurnale și reviste beletristice, sau cu reimprimarea unor lucrări, care au fost deja tipărite într-o limbă străină, ori nu sunt decât niște simple traduceri din grecește, latinește etc. La timpul oportun voi da toate amănuntele, și nu într-o scrisoare particulară, ci într-un articol adresat întregii lumi intelectuale de la noi.

Știu că faceți, ori, mai exact, făceați parte din comisia însărcinată să-și dea avizul asupra cărților pe care Casa Școalelor le tipărește. Din spusele unor colegi care au fost numiți și ei, odată cu D-Voastră, în această comisie, rezultă că de 2–3 ani n-ați mai fost consultați niciodată. De aceea îmi permit să vă dau câteva cifre. O carte, să zicem de „impresii”, se tipărește în 5 000 [de]exemplare. Costul unui exemplar fiind 100 [de] lei, urmează că cei 20%, drepturile de autor, însumează 100 000 [de] lei. Acești bani se varsă imediat autorului: nu se așteaptă vânzarea cărții, care, după cum se știe, nici nu prea apare pe piață. Prin urmare, la cei 100 000, cel puțin, câți s-au cheltuit cu tipăritul, se adaugă încă 100 000, dați fericitului autor. Aceeași Casă a Școalelor se arată însă extrem de scrupuloasă cu privire la banii statului când e vorba să acorde 20–30 000 [de] lei unui biet filolog, care n-a fost și, din fericire pentru el, nu va fi niciodată ministru ori măcar deputat.

Astăzi am trimis o nouă petiție, cerând să mă puie pe listă pentru sumele care se vor distribui în 1932. Am precizat iarăși că doresc numai un ajutor, în schimbul căruia mă oblig să pun la dispoziția Casei Școalelor un număr echivalent de exemplare. Cu câteva zeci de mii [de] lei, ceea ce înseamnă 1/6 din ce se cheltuiește cu o carte de soiul celei descrise mai sus, această instituție ar face posibilă apariția unei lucrări care, indiferent de calitățile autorului, reprezintă o muncă îndelungată și serioasă, iar pe deasupra ar ușura inițierea într-o disciplină așa de importantă pentru noi a unui mare număr de studenți.

Acuma de-abia văd că, luat de valul indignării, n-am spus încă ce doresc de la D-Voastră. Chiar dacă nu mai participați la lucrările comisiei, încă ați putea interveni cu succes la Casa Școalelor pentru ca cererea mea să fie aprobată. Am ajuns și până aici, ca, pentru acordarea unui drept în domeniul activității pur intelectuale, să fie nevoie de intervenția unei terțe persoane. Nu mă jenez că trebuie să apelez la D-Voastră, care totdeauna ați avut față de mine o purtare extrem de binevoitoare, ci mă jenez de faptul în sine.

Cerându-vă scuze pentru supărare, vă rog să primiți distinsele mele salutări.

I. Jordan

37.

[c.p.]

Iași, 1931, noiembrie 24

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru intervenția pe care ați făcut-o la Casa Școalelor. Chiar dacă n-am obținut rezultatul dorit, este bine că domnii de acolo au fost făcuți atenți de cine-

va care are „trecere” asupra neregulelor cu editarea sau ajutorarea lucrărilor prezentate în acest scop. Oricum, ce-mi scrieți D-Voastră arată că ne așteaptă vremuri cumplite, de adevărată barbarie, mai rele decât cele imediat postbelice. Pentru anul 1932 un seminar de la Facultatea de Litere din Iași va primi 4 500 [de] lei (60% din suma prevăzută, dar neîncasată toată, pe anul curent!). Și eu trebuie să plătesc numai pentru AIS aproape 7 000!

În ce privește „Etimologiile” mele, am răbdare. Aș dori numai să mi se îngăduie corecturi mai serioase pe ici, pe colo: când vi le-am trimes, mă temeam de întârziere, de aceea nu le-am dat ultima fețuială.

Cu cele mai alese sentimente,
al D-Voastră,
I. Iordan

[pe recto:] Dlui Sextil Pușcariu
Profesor universitar
str. Elisabeta 23, Cluj

38.

[c.p.]

Iași, 1931, decembrie 24

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru articolul despre neologismele limbii noastre⁷², precum și pentru urările pe care mi le faceți de anul ce vine. La rândul meu, vă rog să primiți, pentru D-Voastră personal, ca și pentru toți ai D-Voastră, aceleași urări de bine și sănătate.

Trebuia să răspund ceva mai degrabă, dar am fost și sunt încă ocupat cu ultima fețuială pe care o dau *Introducerii în studiul limbilor romanice*⁷³. Peste o săptămână cel mai târziu începe tiparul, care va dura până în toamna viitoare (căci cartea va avea peste 400 [de] pagini). Nu știu ce-oi face de bani: am obținut condiții destul de avantajoase, dar cele 80.000 lei, costul integral al lucrării, trebuie să mi-i procur într-un fel oarecare.

Cu cele mai distinse salutări,

I. Iordan

[pe recto:] Dsale Domnului
S. Pușcariu
str. Elisabeta 23
Cluj

39.

Iași, 1932, iunie 8

Mult stimat Domnule Pușcariu,

După cum puteți vedea din alăturata hârtie... oficială, va trebui să lipsesc de la examenul Dlui Pașca. Părerea mea de rău e cu atât mai mare, cu cât m-am gândit mereu, de la recomandarea Consiliului încoace, la călătoria pe care doream s-o fac cu acest prilej. Vroiam să revăd pe colegii și prietiii clujeni și să petrec câteva zile într-o altă atmosferă.

⁷² Pușcariu 1931, p. 345–359; și în extras.

⁷³ Iordan 1932.

Dacă ne-ați fi convocat, așa cum speram (și eu și Dl Procopovici), prin aprilie sau mai, aș fi venit cu siguranță, în ciuda tuturor piedicilor de care trebuie să ție cineva samă, mai ales pe vremuri ca acestea. Acuma însă îmi este imposibil, și din pricina examenelor (voi asculta și o parte din candidații Dlui A. Philippide, care-i silit de un reumatism acut să stea în casă), și din cauză că chiar la 15 cor. se va face alegerea noului decan. Știți că la noi lucrurile acestea au, din nefericire, o importanță deosebită, în sensul că se amestecă cu tot felul de considerații personale și de partid (dacă nu chiar politic, cel puțin... de grup). De data asta chestia este foarte serioasă: avem nevoie de un decan serios, căci din 1926 și până astăzi treburile Facultății au mers cum a dat Dumnezeu. Dacă nu izbutim să alegem un om de ispravă, nu știu ce mi-ar mai rămânea să fac. (Vorbesc de mine și nu de alții, fiindcă marea majoritate a colegilor se împacă foarte bine cu această situație. Eu personal aș pleca imediat din Universitate, dacă aș avea mijloacele materiale necesare existenței.)

Părerea de rău că nu pot veni la Cluj crește și pentru motivul că despre Dl Pașca am păreri bune: lectura celor câteva studii pe care le-a publicat până acum mi-a lăsat impresia că autorul lor va fi în curând unul din cei mai buni lingviști ai generației tinere. Are înțelegeri pentru chestiile discutate și știe să exprime clar ceea ce gândește. Am trimes, acum câteva luni, la „Z. rom. Phil.”, o recenzie despre lucrarea sa asupra terminologiei calului (și despre aceea a Dlui Pop)⁷⁴: și acolo am exprimat aceleași păreri.

Am primit la timp câte un exemplar din studiile Dlui Pașca (apărute în „Ephemeris Dacoromana”⁷⁵ și „Țara Bârsei”⁷⁶) și vă mulțămesc în numele Seminarului de Filologie Romanică, întrucât eu le aveam deja (de la autor), le-am dăruit Seminarului.

Cartea mea, despre care v-am scris mai demult, se află supt tipar: am ajuns la coala 13, ceea ce face cam jumătate. Am obținut până acum vreo 30 000 [de] lei de la Universitate; pentru rest (cam 50 000!) va trebui să apelez la buzunarul meu, care-i mai rău decât gol.

Cu cele mai călduroase salutări,

I. Iordan

P.S. Vă rog să[-i] salutați pentru mine pe toți prietenii și cunoscuții (nu[-l] uitați nici pe Serra⁷⁷).

40.

Iași, 1933, ianuarie 11

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru cuvintele pe care le spuneți despre cartea mea apărută de curând. Aprecierile acestea sunt cu atât mai măgulitoare pentru mine, cu cât vin, pe de o parte, de la un adânc cunoscător al doctrinelor romanisticii, pe de alta, de la un om care, în multe privinți, se deosebește de mine prin atitudinea sa față de problemele lingvistice.

Greutățile financiare cu care are de luptat „Dacoromania” nu sunt lucruri nouă pentru mine. Nou este numai amănuntul, foarte important, de altfel, că aceste greutăți sunt din cale-afară de mari. Înțeleg că nu puteți face imposibilul, dar bucuros nu sunt că, după o aș-

⁷⁴ Iordan 1936, p. 224–234.

⁷⁵ Pașca 1932, p. 331–411.

⁷⁶ Pașca 1931, nr. 5, p. 462–470; nr. 6, p. 540–555.

⁷⁷ Giandomenico Serra (1885–1958), lingvist italian, colaborator al Muzeului Limbii Române și profesor la Universitatea din Cluj între anii 1925–1939, autor al unor lucrări fundamentale în domeniul limbii sardice, al onomasticii, dialectologiei și romanisticii medievale.

teptare de aproape 2 $\frac{1}{2}$ ani, trebuie să retrag cam 9/10 din manuscris. Dacă aș fi știut din timp, aș fi putut să gădesc loc în alte reviste. Acuma însă toate se află într-o situație mai mult sau mai puțin asemănătoare. Pe lângă asta, revistele ieșene pe care le cunoașteți sunt ca și neexistente pentru D-Voastră: după ce suntem siliți să publicăm, câteodată, lucruri chiar bune sau foarte bune, în „Arhiva” sau „Revista critică”, n-avem măcar satisfacția, la care are dreptul să pretindă oricine, de a i se înregistra studiile la bibliografia unor publicații serioase, ca „Dacoromania”, „Grai și suflet” etc. Sunt oarecare speranțe să apară anul acesta un „Buletin al Institutului de Filologie Română” din Iași. De aproape un an am fost însărcinat eu cu direcția acestui Institut, tocmai după ce Ministerul a tăiat aproape complet subvenția. Totuși mă voi sili din rășputeri să public în cursul lui 1933 un volum de aproximativ 200 [de] pagini. Mi-ar trebui pentru asta cam 25 000 (pentru 500 [de] exemplare). Nu-i o sumă enormă, dar va fi foarte greu s-o gădesc. Am ajuns vremuri triste de tot. Pușinii bani pe care guvernul înțelege să-i acorde pentru lucruri de acestea sunt întrebuițați în chip scandalos, cel puțin câteodată. Ați văzut ce-a publicat acum de curând Casa Școalelor! Dacă eu aș avea trecerea pe care o aveți D-Voastră, aș face un scandal monstru. Nu-i rușinos că această instituție, care refuză câteva mii de lei pentru cărți sau reviste serioase, tipărește totuși sute de pagini cu baliverne și platitudini, debitate deja supt formă de conferințe sau de articole jurnalistice? Dar toate sunt zădarnice. Trebuie să fi fost ministru, membru al Academiei sau mai știu eu ce, pentru ca să te poți bucura de sprijinul oficialității.

Revenind la comunicarea D-Voastre, cu privire la etimologiile mele, v-aș ruga să publicați în „Dacoromania” VII discuția despre *dimon–diavol*⁷⁸ și despre *sfârlează* etc., din cauză <că> în *Introducere* trimet la volumul acesta al anuarului D-Voastră. Dacă aceste două articole vor cuprinde mai mult decât cele 6–8 pagini pe care mi le puneți de astă dată la dispoziție, sunt dispus să suport personal cheltuielile tiparului.

Vă rog să nu luați în nume de rău unele izbucniri din prezenta scrisoare: n-am avut intenția să jignesc pe nimeni, cu atât mai puțin să vă supăr cât de cât pe D-Voastră, de care mă leagă puternice motive de recunoștință și prietenie.

Dorindu-vă succes în călătoria pe care o întreprindeți, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Jordan

P.S. Se înțelege că ce rămâne nepublicat din *Notițe etimologice*, precum și recenzia *Glosarului*⁷⁹ lui Pașca mi se va restitui.

41.

Iași, 1933, mai 21

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Vă mulțămesc din tot sufletul pentru hotărârea pe care ați luat-o de a propune alegerea mea ca membru corespondent al Academiei⁸⁰. Este încă o dovadă, între atâtea altele, de interesul pe care mi-l arătați de atâtea vreme și care izvorăște, în primul rând, din părerea D-Voastre, mai mult sau mai puțin favorabilă, despre activitatea mea științifică. În același

⁷⁸ Jordan 1931–1933, p. 140–148. Autorul citează în articol o scrisoare pe care Pușcariu i-o adresează în 5 octombrie 1930, în care își exprima un punct de vedere diferit.

⁷⁹ Recenzia va fi publicată mai târziu, cf. Jordan 1935, p. 279–294.

⁸⁰ Propunerea lui Pușcariu din 1933 nu a avut sorți de izbândă decât în anul următor (vezi Mangu 1982, p. 117).

timp însă, atitudinea D-Voastre însemnează ceva care în ochii mei valorează mai mult decât orice: din ea se vede obiectivitatea adevăratului om de știință, care apreciază lucrurile bune nu numai atunci când vin de la discipolii și prietinii săi, ci și atunci când este vorba de oameni care aparțin altor școli și profesează convingeri științifice adesea deosebite.

În ce privește datele bio- și bibliografice pe care mi le cereți, nu înțeleg bine cam ce vă trebuie, vreau să spun că n-am în mintea mea clar ceea ce vă este D-Voastră necesar pentru alcătuirea raportului. De aceea se poate întâmpla ca informațiile care urmează să fie ori prea sumare, ori, câteodată, de prisos, ba chiar copilărești. În cazul când lipsește ceva, vă rog să mă înștiințați la timp, pentru a completa eventualele lacune.

Născut la Tecuci, 30 sept. st.[il] vechi 1888. Cursul primar și cursul inferior de liceu în orașul natal; cl. V–VIII la Liceul Internat din Iași (absolvent 1908). Licențiat în Litere, iunie 1911, în Drept, iunie 1912, la Iași. Doctoratul în Filologia Română, iulie 1919, Iași. Studii de filologie romanică: Bonn (2 semestre 1921–1922), Berlin (semestrul de vară 1923), Paris (ianuarie–iunie 1925); călătorii științifice în Italia (vacanțele mari 1925 și 1927) și în Spania–Portugalia (vacanța mare 1928). Profesor secundar, 1911–1927, profesor suplinitor de Filologia Romanică, 1926–1927, titular de la 1927 încoace.

Lucrări. Înainte de război câteva recenzii în „Viața românească” și un articol (*Cum știu românii românește*) în revista ieșeană „Școala Normală” (1916). După război: studii, recenzii, comunicări etc. în „Arhiva”, „Viața românească”, „Revista filologică”, „Revista critică”, „Orpheus”, „Năzuința”, „Buletinul Societății de Geografie” etc., apoi în revistele străine „Zeitschrift für romanische Philologie” (ca recenzent oficial pentru filologia română), „Zeitschrift für Ortsnamenforschung”, „Revue de linguistique romane”. Dintre studiile apărute în publicațiile aici înșirate ar merita o mențiune specială, pentru întinderea lor sau pentru alte însușiri, următoarele: *Dialectele italiene de sud și limba română* (din „Arhiva”), *Lateinisches kĭ und tĭ im Südtalienenischen* (din „Z. rom. Phil.”⁸¹), *Un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a* (din „Rev. filologică”), *Die Bezeichnungen für 'Rodeland' in der rumänischen Toponomastik* (din „Z. f. Ortsnamenforschung”) etc. La ele trebuie adăugat *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft* din *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festchrift für W. Streitberg*, Heidelberg, 1924.

Cărți: *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e*, Iași, 1921, *Rumänische Toponomastik*, Bonn–Leipzig, 1924–[192]6, și *Introducere în studiul limbilor romanice*, Iași, 1932.

Cred că aceste date sunt de-ajuns. În orice caz, după cum am spus deja, le pot completa, dacă-i nevoie, la cererea D-Voastră.

Mulțămindu-vă încă o dată pentru bunăvoința D-Voastre, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Jordan

42.

[c.p.]

Craiova, 25 iunie 1933

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Cu câteva ore înainte de a pleca încoace, unde mă aduc nevoile materiale ale vieții, am primit cele trei extrase pe care ați avut bunătața de a mi le trimete. Vă mulțămesc călduros

⁸¹ Jordan 1922, nr. 5, p. 516–560; nr. 6, p. 641–685.

pentru atenție și abia aștept să mă întorc la Iași, spre a le putea ceti. Articolul despre Hasdeu⁸² îl am deja și-i cunosc foarte bine conținutul. Mă interesează cu deosebire studiul nemțesc, care, dacă nu mă înșel, este, de fapt, o conferință ținută de D-Voastră iarna trecută la Berlin⁸³.

Eu personal n-am făcut anul acesta mare lucru și nici nu voi face până prin septembrie. De la începutul lui iunie mă țin numai de examene (anul de îndrumare, ale lui Pascu, ale mele și cele de licență), ceea ce, știți și Dvoastră singur, nu-i deloc o plăcere. După ce voi termina și pe cel început astăzi, va trebui să plec undeva pentru odihnă. Multă vreme ne mai ia nouă, mai ales în împrejurările actuale, viața aceasta cu exigențele ei economice inevitabile!

Salutări distinse,
I. Iordan

[pe recto:] Domnului Sextil Pușcariu
Profesor Universitar
Cluj, str. Elisabeta 23

43.

Iași, 1934, februarie 21

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Încă de acum câteva săptămâni vroiam să vă trimet prezenta scrisoare, dar am tot amânat, și din cauza treburilor, dar și pentru că-i vorba de... cerut anumite lucruri (chiar dacă nu spre folosul meu personal). Cum nu mai pot amâna fără pagubă pentru... protejării mele, m-am decis.

Este vorba întâi de un concetățean al meu (din Tecuci!), tânărul licențiat în Științe Naturale, Alex. Băleanu. Ar dori să capete un post, *nu* de biou, la P.A.R.I.D.⁸⁴, unde, după spusele lui, conducător este Dl Antipa⁸⁵. M-am gândit că D-Voastră ați putea interveni, cu succes, pentru satisfacerea cererii, dacă, bineînțeles, relațiile personale cu Dl Antipa, precum și alte considerente, v-ar îngădui să faceți acest lucru. În caz afirmativ, eu vă rog să interveniți, fără grijă, deoarece protejatul meu merită cu prisosință a fi ajutat. L-am pus la probă, cu diverse prilejuri (a fost pedagog la Școala „V. Lupu”, iar acum ține locul unui custode la Biblioteca Universității), și pretutindeni am aflat cele mai bune cuvinte de laudă pentru priceperea, sânguința și cumiștenia lui.

A doua chestie privește Institutul de Filologie Română din Iași. Știți, poate, că există de mai mulți ani, deși nu s-a prea manifestat. De când direcția mi-a fost încredințată mie, m-am silit și mă silesc să-l transform într-un fel de anexă a Catedrei de Filologie Română. Ținem regulat, la două săptămâni o dată, ședințe, unde discutăm tot felul de lucruri privitoare la studiile filologice românești, ale noastre și ale altora. Îmbucurător este faptul că un număr însemnat de studenți și absolvenți se interesează de această activitate a noastră. M-am gândit să scot și un „Buletin” și cred că în cursul acestui an va ieși primul volum. Bani n-avem, pentru că de doi ani bugetul nu mai prevede nimic pentru Institut. De pe vre-

⁸² Pușcariu 1932, p. 199–206.

⁸³ Pușcariu 1933a.

⁸⁴ Administrația Generală a Pescăriilor Statului și Ameliorațiunii Regiunii Inundabile a Dunării.

⁸⁵ Grigore Antipa (1867–1944), renumit naturalist român.

mea vechii direcții au rămas vreo 30 000 [de] lei, pe care i-am întrebuințat la tipărirea *Introducerii* mele, iar acum i-am pus la dispoziția Institutului. Am alcătuit, cu ajutorul statutelor D-Voastre, un regulament, unde am prevăzut, între altele, contopirea bibliotecilor celor două seminarii de care am putut dispune: seminariile de Filologie Română și de Filologie Romanică.

Rugămintea mea către D-Voastră (și către toți colegii și prietinii clujeni) este să mă ajutați la complectarea lipsurilor acestei biblioteci, care, mai ales în privința lucrărilor românești, sunt foarte mari. În primul rând v-aș ruga să donați (dacă nu se poate, să vindeți cu un preț cât mai redus) „Dacoromania” (cu „Biblioteca” ei), eventual și din lucrările D-Voastre. De asemenea, v-aș fi recunoscător dacă ați vrea să mă ajutați a obține ceva asemănător de la Academia Română. (Cui ar trebui să mă adresez și în ce formă?)

Pe ziua de 1 februarie am fost numit la catedra lui Philippide⁸⁶, ceea ce însemnează o mare răspundere și o muncă foarte grea. Mulțămindu-vă dinainte pentru sprijin, vă rog să primiți salutările mele afectuoase și să[-i] salutați din partea mea pe toți prietinii și cunoscuții.

I. Iordan

44.

Iași, 1934, martie 14

Mult stimată Doamnă Pușcariu,

Vă mulțămesc călduros pentru ajutorul pe care mi-l făgăduiți relativ la îmbogățirea bibliotecii Seminarului de Filologie Română, precum și pentru extrasul din „Archiv F. d. Studium der neueren Sprachen”⁸⁷, pe care încă n-am putut să-l cetesc, din cauză că sunt ocupat peste măsură cu cele două rânduri de lecții (Filologie Română și Filologie Romanică).

Deoarece Seminarul de Filologie Română nu posedă aproape nici una din[tre] publicațiile Academiei, am făcut o cerere către această instituție, pe care o voi prezenta singur (căci plec după-amiază la București, unde am mai multe lucruri de aranjat). Vă rog să interveniți și D-Voastră pe lângă Dl Bianu pentru aprobarea cererii. Dacă nu-i posibil să ni se dăruiască lucrările în discuție, cel puțin să mi le vândă cu cea mai mare reducere îngăduită de statutele Academiei.

În privința congresului, sunt și eu de părerea D-Voastre. Ar trebui să-l ținem la Iași, unde-i venea rândul încă din 1929. Nu știu dacă am putea face ceva până în primăvară. Pe de o parte, eu sunt foarte ocupat, pe de altă parte și mai ales, nu văd cum s-ar putea strânge banii necesari pentru găzduirea oaspeților. Voi strica o vorbă la Ministrul Instrucțiunii, deși sunt sigur că mă va refuza. Bine ar fi să participe filologi din toate centrele universitare. La București voi sonda terenul și vă voi comunica impresiile. În orice caz, v-aș fi recunoscător, dacă ați vrea să-mi dați sugestii în chestia aceasta.

Cu cele mai afectuoase salutări,
al D-Voastre
I. Iordan

⁸⁶ Iordan va prelua Catedra de filologie română a înaintașului său, dispărut în 1933, pe care o va deține până în 1946, când se va transfera la Catedra de romanistică de la Universitatea din București.

⁸⁷ Pușcariu 1933b (cuprinde textul conferinței ținute de S. Pușcariu în februarie 1933 la Universitatea din Tübingen).

45.

Iași, 1934, aprilie 30

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Am primit alaltăieri „Dacoromania”, III–VI și numerele comandate din „Biblioteca Dacoromaniei”. Banii îi voi expedia cât mai repede (peste 2–3 zile cel mai târziu). Vă mulțămesc din toată inima pentru reducerea așa de considerabilă pe care ne-ați făcut-o, mai ales în vremea de astăzi, când și D-Voastră aveți de luptat cu atâtea greutăți. M-am adresat cu cereri asemănătoare și altor directori de institute. Să vedem ce vor răspunde și, mai ales, ce vor face. (Dl Densusianu⁸⁸, de pildă, căruia i-am scris oarecum oficial, n-a dat niciun răspuns, măcar că cererea mea i-am trimis-o acum o lună. Am repetat astăzi intervenția, adresându-mă Dlui Tache Papahagi⁸⁹, care-i administrator la „Grai și suflet”.)

Din lista cărților pe care ați alăturat-o scrisorii D-Voastre aș avea de ales câteva. Dar n-avem ce vă trimete în schimb, nici bani ca să le cumpărăm. Mai târziu, când voi vedea cum stăm cu finanțele și după ce ne vom fi procurat lucrurile absolut indispensabile, sper să comand ceva din listele D-Voastre. Pentru moment aș propune un schimb cu *Gramatica* lui Radu Tempea, pentru care v-aș trimete *Introducerea* mea. Mă tem însă că Biblioteca Muzeului o posedă deja, așa că nu pot pretinde să renunțați la un dublet pentru a crea altul.

Vă rog să nu-mi luați în nume de rău, dacă, profitând de prilejul acesta, îmi permit să vă comunic că eu personal nu posed lucrarea lui Binder⁹⁰ și pe a lui Drăganu⁹¹ (nr. 5 și 7 din „Biblioteca Dacoromaniei”). Sunt dispus să le cumpăr. De aceea vă rog să puneți pe cineva de la Muzeu să mi le trimeată.

Mulțămindu-vă încă o dată pentru bunavoința arătată Institutului nostru, vă rog să primiți salutările mele afectuoase.

I. Iordan

46.

Iași, 1934, iunie 5

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Deși n-am primit încă nicio înștiințare oficială, este evident că informațiile ziarelor spun, de astă dată, adevărul, mai ales că acum zece zile am aflat, prin Dl Bratu⁹², că propunerea D-Voastre a fost primită de secția literară, iar duminica trecută un prieten mi-a comunicat că, la radio, se anunțase alegerea mea ca membru corespondent al Academiei⁹³. De aceea mă grăbesc să vă mulțămesc din suflet și cu toată recunoștința pentru ce-ați făcut în această chestie. Mulțămirile mele sunt cu atât mai sincere, cu cât pornesc nu numai din

⁸⁸ Ovid Densusianu (1873–1938), renumit lingvist, filolog, istoric literar și folclorist român, profesor de lingvistică romanică la Universitatea din București. Înființează, în 1913, Institutul de Filologie și Folclor, sub egida căruia va edita anuarul „Grai și suflet” (1923–1934, 1937).

⁸⁹ Tache Papahagi (1892–1977), lingvist și folclorist român, unul dintre discipolii lui O. Densusianu.

⁹⁰ Binder 1932.

⁹¹ Drăganu 1933.

⁹² Traian Bratu (1875–1940), profesor de germanistică, rector în acea perioadă al Universității din Iași.

⁹³ La propunerea lui Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan va fi ales în 1934 membru corespondent al Academiei Române, devenind membru titular în 1945.

bucuria pe care și cel mai puțin vanitos dintre oameni o simte în astfel de împrejurări, ci și din conștiința că ostenele D-Voastre ținteau mai departe decât la satisfacerea eventualei ambiții a unui confrate: ele urmăreau săvârșirea unui act de dreptate, indiferent de persoana în discuție. Ați dovedit încă o dată că sunteți stăpânit și în asemenea chestii, mai mult ori mai puțin personale, de aceeași obiectivitate care se manifestă în toate operele D-Voastre științifice. Căci legăturile pur omenești dintre noi, oricât de strânse ar fi, n-au acel caracter de veche prietenie care singur hotărăște, în majoritatea cazurilor, de soarta unei candidaturi la Academie. Și afară de asta, atitudinea amicală a D-Voastră față de mine a luat naștere înainte de a mă cunoaște ca om, are, așadar, baze tot științifice, adică obiective. Țin să subliniez după cuviință toate aceste lucruri, fiindcă ele se întâlnesc, din nefericire, foarte rar în viața noastră, a românilor, care ne lăsăm conduși mai mult de spiritul politic, în sensul cel mai puțin simpatic al cuvântului.

Mulțumindu-vă din nou pentru această nouă probă de prietenie, vă rog să primiți salutările mele afectuoase.

I. Iordan

47.

Iași, 1934, noiembrie 16

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Sper că n-aveți să-mi luați în nume de rău intervenția de față. Știți că pentru catedra de Filologie Romanică, pe care am avut-o eu, s-a publicat concurs. Au trecut toate termenele prevăzute de lege (pentru publicare, înscrierea candidaților etc.), așa că foarte curând, și anume la 22 cor., urmează să înceapă examenul. Facultatea de Litere din Cluj n[eu] a desemnat încă (cel puțin n-a comunicat aici) pe cei doi profesori care, potrivit legii, trebuie să participe, ca membru titular unul, ca supleant celălalt (în caz de lipsă a primului), la acest examen. Cred că până la sosirea scrisorii mele, lucrurile se vor fi aranjat cum trebuie.

Rugămintea mea față de D-Voastră este să interveniți la colegii care vor fi fost recomandați să vie aici pentru a participa în comisiunea de examen cu calitatea lor legală.

Personal n-am niciun interes, mai exact spus, dacă aș ținea samă de interesele mele, n-ar trebui să mă grăbesc deloc în chestia aceasta: eu suplinesc catedra și cineva ar putea bănuși că-mi convine din punct de vedere material. Mă gândesc însă că o catedră vacantă, indiferent de cine o suplinesește, însemnează o pagubă pentru Facultate. Nici profesorul, trecător, nici studenții nu se simt legați cum trebuie de ea. De aceea mă ostenesc (și m-am ostentat chiar și până acum) în sensul în care vă scriu D-Voastră. Asta cu atât mai mult, cu cât legea prevede termene fatale, după trecerea cărora istoria trebuie să se repete: din nou publicații (două luni pentru chemare, o altă lună pentru înscriere), din nou alegerea membrilor comisiunii (cu scandal, cum nici nu se poate altfel pe meleagurile noastre) etc. Numai bine, ajungem în preajma bugetului viitor, adică la... suprimarea catedrei. Și ar fi într-adevăr păcat să mergem într-acolo.

Pentru ce vă rog să[-i] îndemnați pe colegii D-Voastre a veni încoace? Bănuiesc că unii din[tre] profesorii ieșeni desemnați în comisiunea de examen au de gând să saboteze lucrările. Unul a și spus că are treabă la București tocmai pe la 21-22 cor., când, după lege, trebuie numaidecât să înceapă examenul, iar doi stau obișnuit la București, așa că nu se poate conta pe ei. În chipul acesta numai trei vor fi sigur în totalitate (noi am ales 6 inși, patru membri și doi supleanți, potrivit legii). Cu trei însă nu se poate începe examenul. Este nevoie de cel puțin patru.

Știu că de la Cluj la Iași e greu de mers. Mai știu că profesorii conștiincioși, și colegii D-Voastră filologi intră toți în această categorie, se lasă greu, când e vorba să-și părăsească ocupațiile obișnuite, și încă pentru vreme ceva mai îndelungată. Eu aș fi fericit dacă, în cazul de față, ar trece peste aceste lucruri și ar veni aici, unde n-ar avea nevoie numaidecât să stea până la sfârșit (în cazul când cine știe ce interese i-ar sili să plece). Cred că Dl Giuglea, care, ca profesor de Filologia Romanică, intră oarecum de drept în comisiune, va putea face acest sacrificiu. (De la noi sunt: Bărbulescu, Șerban⁹⁴, Marinescu⁹⁵ și eu, membri, Papacostea⁹⁶ și Bratu, supleanți.)

Vă rog să interpretați intervenția mea în sensul celor de mai sus și să primiți salutări afectuoase.

I. Jordan

48.

Iași, 3 aprilie 1935

Mult stimate Domnule Pușcariu,

Găsindu-mă, acum două săptămâni, în București pentru câteva zile, am avut o întâlnire cu Dl Rosetti, care mi-a comunicat că filologii mai tineri din capitală se gândesc la întemeierea unei societăți în felul „Societății de Lingvistică” din Paris. Scopul principal ar fi același ca al congreselor noastre din trecut: cunoașterea mai de aproape a specialiștilor, pentru a se lega mai strâns și din punct de vedere științific, și din punct de vedere omenesc. Pentru atingerea acestui scop ne-am întruni, de cel puțin de două ori pe an, în unul din[tre] centrele universitare (pe rând în fiecare). S-ar înlocui astfel congresele anuale, nesigure, cum s-a dovedit în ultimul timp, prin ședințe, la date și locuri fixate de mai înainte, ale membrilor Societății. Alt avantaj ar fi că ne-am înțelege, în prealabil, asupra celor ce ar urma să intre în Societate, prin urmare n-am mai fi siliți să invităm, ca la congres, un număr de oameni care nu prea au de a face cu domeniul nostru de activitate. Alte amănunte se vor stabili la timpul potrivit. „Misiunea” care mi s-a încredințat și pe care am luat-o bucurat asupra mea este să mă adresez D-Voastră personal și colegilor clujeni de toate... gradele și vârstele, cu rugămintea de a-mi răspunde dacă și în ce condiții (eventual deosebite de cele arătate mai sus) ați fi dispuși să primiți ideea și să colaborați la realizarea ei. Știu că la Cluj terenul pentru asemenea lucruri este mai bine pregătit decât oriunde aiurea: sunt 15 ani de când lucrați la Muzeu așa de uniți cum n-ar fi crezut nimeni că se poate între filologi care pe deasupra mai sunt și români. Afară de asta, când ne-am văzut anul trecut la București, D-Voastră ați stăruit mult pentru reluarea congreselor, mai exact pentru reluarea întâlnirilor noastre.

A doua rugămintă este de ordin științific. Aș dori să am câte un exemplar, eventual și mai multe, din toate chestionarele alcătuite de D-Voastră atât pentru strângerea de material prin corespondenți, cât și pentru ancheta pe teren în vederea Atlasului. Se găsește când și când câte un student care se interesează de asemenea lucruri. Dacă s-ar putea, v-aș ruga să-mi trimeteți chiar un exemplar, poate și mai multe, [cu] lista întrebărilor cu care umblă

⁹⁴ Nicolae Șerban (1886–1954), istoric literar și comparatist, profesor la Catedra de limba și literatura franceză de la Facultatea de Litere a Universității din Iași.

⁹⁵ I. M. Marinescu (1880–1962), filolog clasicist, profesor de limba latină la Universitatea din Iași, traducător din Tacitus, *Germania* (1914), Petronius, *Satyricon* (1923), Juvenal, *Satire* (1928), precum și din Seneca și Tucidide, scrieri rămase în manuscris.

⁹⁶ Cezar Papacostea (1886–1936), profesor de limba și literatura elină la Universitatea din Iași, traducător din Homer și Platon.

anchetatorii (caietele, cu pătrățele de hârtie pentru fiecare răspuns). Se înțelege că voi contribui la acoperirea cheltuielilor.

În iunie aș vrea să scot volumul II din „Buletin”. Se serbează 100 ani de la întemeierea Academiei Mihăilene și cred că Institutul de Filologie Română este dator să ia parte la această sărbătoare tocmai în chipul cel mai firesc, publicarea unui nou volum al „Buletinului”. Pentru asta trebuiesc însă bani. O parte am căpătat de la Rectorat, restul sunt silit să-i strâng, nici eu nu știu cum. V-aș ruga întâi să mă sfătuiți cum se poate obține un ajutor de la Fundațiunea Ferdinand I (sau de la vreo alta), și apoi să interveniți pe la câțiva colegi să cumpere pentru seminariile Dlor câte un exemplar din volumul deja apărut. Nu-i tocmai recomandabilă această „cerșetorie”, dar așa am ajuns astăzi: Ministerul Instrucțiunii Publice, care găsește, la fel cu orice altă autoritate, sute și mii de milioane pentru tot ce-i trece cuiva prin minte, refuză o subvenție de 25–30 000 [de] lei unei instituții care lucrează pentru cunoașterea limbii românești, adică a sufletului acestui popor de care se face atâta caz în zile de paradă.

Cerându-vă iertare pentru toate aceste rugăminți, vă rog să primiți salutările mele afectuoase.

I. Iordan

49.

Iași, 1935 mai 24

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Îmi închipui că sunteți la București pentru lucrările Academiei. De aceea vă adresez rândurile acestea acolo, nu la Cluj, ca de obicei.

E vorba de consfătuirea în chestia „Societății de Lingvistică”, cu privire la care v-am informat la timp și ați dat, în principiu, aviz favorabil. Cred că prilejul cel mai bun pentru această consfătuire ni-l oferă prezența D-Voastră la București. Rosetti, eventual împreună cu alții, se găsește deja acolo, iar eu aș veni imediat ce-aș primi înștiințarea respectivă. Mi-ar conveni să fac drumul la București în primele zile ale lui iunie, adică după terminarea cursurilor. Dacă însă D-Voastră, indiferent din ce cauză, nu mai sunteți atunci la București, eu pot veni și mai degrabă, de pildă la 30 cor., pentru ca a doua zi (vineri), seara (la masă ori imediat după masă), să ne adunăm și să fixăm eventual normele de constituire și funcționare a societății. Rămâne, deci, să-mi comunicați ce credeți asupra datei când ne putem vedea la București.

În așteptarea răspunsului, vă rog să primiți salutările mele distinse.

I. Iordan

50.

[c.p.]

Brașov, 30 iulie 1935

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Mă găsesc la Brașov de câțiva timp și mai stau vreo 5–6 zile. Dorind să vă vizitez la Bran, unde știu că vă petreceți în mod obișnuit vacanța, vă rog să-mi comunicați dacă și când aș putea face acest lucru. În alte condiții aș lua drumul Branului și fără o înștiințare

prealabilă, căci se pare că-i frumos, iar eu nu-l cunosc deloc. Dar în autobuzul închis și pe o vreme de care nu poți fi sigur este mai cuminte să procedez așa.

În așteptarea răspunsului D-Voastre, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Iordan
la locot. Târnăuceanu
I.A.R.

P.S. În cazul când Dl Prof. Pușcariu nu se află la Bran, rog să mi se răspundă de către altcineva, cerându-mi anticipat toate scuzele pentru supărare.

I. Iordan

[pe recto:] Domniei Sale
Domnului Profesor
Sextil Pușcariu
Bran, jud. Brașov

51.

Iași, 1936, ianuarie 25

Mult stimată Domnule Pușcariu,

În ziua de 6 februarie urmează să fiu la Cluj, ca membru în comisiunea examenului pentru Istoria literaturii moderne. Căci Dl Ibrăileanu, titularul, este grav bolnav, iar eu am fost recomandat, odată cu el, supleant. Pe de altă parte, bănuiesc că D-Voastră veți fi președintele, în cazul când faceți parte din comisiune, căci sunteți, foarte probabil, cel mai vechi profesor. Așa se explică de ce mă adresez D-Voastre, cu rugămintea de a-mi da unele lămuriri.

În primul rând, aș dori să știu când va începe, de fapt, examenul. Căci legea prevede un termen minim (trei zile) și unul maxim (zece zile) de la constituirea comisiunii, adică, în cazul de față, de la 6 februarie. Știu că hotărârea datei nu atârână numai de D-Voastră, dar îmi închipui că profesorii clujeni pot veni tot așa de ușor la 15, ca și la 9 februarie, prin urmare tot D-Voastră, cei de acolo, veți fixa termenul, întrucât sunteți în majoritate. Mie personal mi-ar conveni să se înceapă cu prima probă la 9 februarie, ca să nu fiu nevoit să vin încă o dată la Cluj: depărtarea-i prea mare și călătoria oositoare. În cele trei zile m-aș uita prin lucrările candidaților rămase mie necunoscute, aș mai vizita pe prietini etc. Dificultatea cea mai importantă, care acum îmi vine în minte, va fi însă din cauza raportorului: ca să-și dea părerea despre cei 6 candidați, câți am auzit că s-au înscris până acum, are nevoie de timp îndelungat, și mă tem că trei zile nu-i vor ajunge.

A doua rugămintă este în legătură cu lucrările candidaților. Potrivit legii, ei sunt obligați să depună, la înscriere, un număr suficient de exemplare, pentru ca fiecare membru al comisiunii să le primească, și încă din timp, și să le poată cerceta cu atenție înainte de concurs. Eu n-am primit nimic (poate Dl Ibrăileanu, ca membru titular, ceea ce nu pot ști, fiindcă el se află de 1¹/₂ ani la București, într-un sanatoriu). De aceea v-aș ruga pe D-Voastră, în calitate de președinte, să dispuneți trimeterea de urgență a lucrărilor, pentru ca măcar o parte din ele să-mi fie cunoscute în momentul plecării. Căci dorința mea este să particip la examen: am și obligație legală, dar, în primul rând, m-aș bucura să[-i] revăd pe clujenii cărora le port stimă și afecțiune și în fruntea cărora îmi permit să vă pun pe D-Voastră.

Mulțumindu-vă dinainte pentru răspunsul pe care-l veți da la această intervenție, vă rog să transmiteți respectuoase sărutări de mâni Doamnei și să primiți salutările mele cordiale. Nevastă-mea vă roagă pe amândoi să credeți că vă poartă cele mai frumoase amintiri din vizita de astă-vară de la Bran.

I. Jordan

52.

Iași, 1936, februarie 2

Mult stimat Domnule Pușcariu,

Când v-am scris acum zece zile în chestia examenului comunicându-vă că voi veni la Cluj, unde mă chema nu numai datorica, ci și dorința de a respira alt aer, n-am pomenit nimic de un amănunt care putea să mă împiedice de la punerea în practică a hotărârii mele. De la 29 decembrie până la 21 ianuarie am stat în pat și... pe pat: o infecție la picior m-a silit, până la urmă, să fiu chiar operat și să aștept cu nerăbdare și enervare tămăduirea complectă, care întârzie și va mai întârzia. Umblu cu șoșoni, fiindcă gheată nu pot pune, și merg foarte puțin pe jos, ca să nu-mi obolesc piciorul și, deci, să agravez rana. Situația aceasta va mai dura cel puțin două săptămâni, judecând după constatarea pe care am făcut-o în ultimul timp: când v-am scris întâia oară, eram sigur că până la 5 februarie voi putea încălța ghete și, prin urmare, voi putea umbla ca înainte, mult și repede. Așteptările mele s-au dovedit deșarte, deși acasă stau tot timpul în... papuci. De altfel, tocmai pentru că am umblat mai mult decât permiteau forțele piciorului bolnav, săptămâna trecută s-a întâmplat un mic accident, care a avut drept urmare o ușoară agravare: în momentul de față, rana se prezintă ca acum 5–6 zile.

Așadar, nu voi putea veni la Cluj. Pentru împlinirea complectă a formelor, anexează o comunicare oficială. Nu-i nevoie să vă asigur cât de rău îmi pare de toată această întâmplare. Și iarăși înțelegeți că regretul cel mai mare îl am nu ca profesor și membru al unei comisii, ci ca om și... filolog, mai ales după răspunsul D-Voastre atât de prietenos și pentru care vă mulțumesc cu toată căldura.

Dorind ca examenul să se ție în condițiile de „obiectivitate și seriozitate” de care pomeniți în scrisoarea D-Voastre, vă rog să primiți salutările mele afectuoase și să mă scuzați, cum se va putea mai bine, pe lângă prieteni și colegii din comisiune. Sărutări respectuoase de mâni Doamnei, iar din partea nevestei-meie cele de cuviință D-Voastre amândorura.

I. Jordan

P.S. Lucrările candidaților n-au venit!

53.

Iași, 1936, mai 18

Mult stimat Domnule Pușcariu,

De-abia zilele trecute am aflat prin DI I. Petrovici⁹⁷ unele lucruri pe care D-Voastră încă de mult l-ați fost rugat să mi le comunice. Așa se pare că am făcut până acum. Este vorba de atmosfera pe care, din calcul, au creat-o în jurul meu anumite ziare⁹⁸ și anumiți indivizi.

⁹⁷ Ion Petrovici (1882–1972), filosof român, profesor la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române. Între anii 1937–1938 a fost ministru al culturii în guvernul prezidat de Octavian Goga

⁹⁸ Printre ziarele care au lansat atacuri se aflau „Universul” și „Curentul”.

Campania dusă contra mea⁹⁹ a fost așa de bine organizată, încât a influențat și oameni de perfectă bună credință. Mai grav este că printre aceștia se găsesc unii care mă cunosc de multă vreme și care ar fi putut, îmi permit chiar să spun ar fi trebuit, să primească măcar cu îndoială, dacă nu cu revoltă, acuzațiile acestea. Vă rog să nu credeți că încerc să mă justific în fața D-Voastre. Dacă aș fi socotit necesară o „dezmințire”, aș fi dat-o la timp și pe calea publicității. Știu că multă lume, bine intenționată cu privire la mine, aștepta, ba chiar cerea o lămurire. Presupun că și D-Voastră ați dorit-o, iar împrejurarea că n-am făcut acest lucru va fi trezit în sufletul D-Voastre oarecare bănuieți. Ceea ce am spus mereu, când eram sfătuit să dezminț, repet și acum. A fi comunist nu mi se pare ceva infamant, pentru că nu văd întru cât *concepția* politico-socială care poartă acest nume ar fi mai condamnată decât altele. Este adevărat că românul se îngrozește numai când aude de comunism, și de aceea simpla calificare de „comunist” ajunge pentru a transforma pe cineva într-un fel de asasin. Cu toate acestea n-am intervenit cu explicații prin presă (și nici altminterlea).

Pentru oamenii care mă cunosc am crezut că-i de prisos orice lămurire, iar pentru ceilalți mi s-a părut suficientă „clasarea afacerii”. Căci în noiembrie 1934, când s-a hotărât interzicerea mișcării antifasciste, printre cei percheziționați am fost și eu, în calitate de președinte al comitetului Iași, dar, după cercetări îndelungate¹⁰⁰, pe care nu le cunosc în amănuntele lor, s-a dat ordonanță de neurmărire, atât pentru mine, cât și pentru ceilalți membri ai secției locale. În fața unui asemenea rezultat, pe care sunt sigur că l-au cunoscut, la timp, adversarii miei de pretutindeni, orice om de bună credință ar fi trebuit cel puțin să tacă: ținând samă de severitatea cu care sunt pedepsiți la noi oamenii de stânga, clasarea chestiei mele nu poate însemna altceva decât complectă mea nevinovăție. Știți doar că n-am niciun fel de legături politice ori personale, dimpotrivă, sinceritatea, adesea brutală, cu care-mi exprim indignarea contra oricui săvârșește vreun act reprobabil, stăruința cu care lupt pentru dreptate și legalitate mi-au creat numeroși dușmani. Toți aceștia s-ar fi bucurat sincer să mă vadă implicat într-un proces și cu siguranță că au făcut ce-au putut în sensul acesta. Dacă n-au reușit, asta dovedește cât de întemeiate erau acuzațiile care mi se aduceau.

Și totuși campania a continuat după „clasare” și va mai continua, de astă dată cu mai puțină... strălucire și cu întreruperi provocate de acalmia intermitentă a luptelor de la Facultatea noastră. Imediat ce se anunță alegerea de decan sau alte „cestiuni arzătoare”, bunii români reîncep jocul. Din tot felul de motive nu-mi este posibil să spun aici cine se află printre detractorii miei. Precizez numai că cel mai de treabă dintre ei ar putea fi tras oricând la răspundere pentru delict de drept comun mai mult ori mai puțin grave. Iată prin ce mă deosebesc de ei și iată pentru ce sunt „comunist”. De aceea am suportat și suport cu seninătate, adesea cu dispreț, toate atacurile. Și tot de aceea m-am abținut de la orice discuție în presă, care, repet, mi se pare de prisos: pentru cei ce mă cunosc, ca și pentru ceilalți, eu rămân exact același ca mai înainte.

Când voi avea prilejul să vă întâlnesc și dacă, bineînțeles, D-Voastră veți avea curiozitatea să aflați și alte lucruri, vi le voi spune bucuros. Poate că astă-vară la Bran ați fi vrut să mă întrebați ceva în chestia aceasta, dar v-ați jenat, probabil. Acuma, după ce am provocat eu discuția, jena D-Voastre va trebui să dispară.

Pentru moment, îmi permit să vă comunic ceva foarte serios. Dacă, indiferent de motive și indiferent din pricina cui, întâmpinați dificultăți ori aveți neplăceri la Academie în legătu-

⁹⁹ Despre acest episod al implicării lui Jordan în mișcarea antifascistă a se vedea Jordan 1977b, p. 265–274; Mangu 1982, p. 345–352; Bozgan 1998, p. 321–322.

¹⁰⁰ În ianuarie 1935, Jordan a fost interogat la Tribunalul Militar din Iași; vezi Jordan 1977b, p. 270; Bozgan 1998, p. 322.

ră cu situația mea de membru corespondent, pe care v-o datoresc numai D-Voastre, declar solemn că sunt gata să renunț oricând la ea. Nu înțeleg să creez, cu sau fără voia mea, necazuri unui om care mi-a arătat totdeauna mare bunăvoință și pentru care am cea mai adâncă stimă și afecțiune. Academia poate dispune, prin urmare, chiar de pe acum și fără să mă mai întrebe, de locul pe care modesta mea activitate științifică a putut, grație D-Voastre, să-l cucerească la un moment dat.

Cu aceleași vechi sentimente de admirație și simpatie rămân al D-Voastre devotat,

I. Iordan

54.

Iași, 1937, noiembrie 21

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Îmi îngădui să vă scriu într-o chestie strict personală. Aș dori să vin la o ședință a Academiei (până în Crăciun), spre a prezenta atât *Gramatica limbii române*¹⁰¹, cât și versiunea engleză a *Introducerii*¹⁰², care a apărut zilele acestea. Aș fi foarte bucuros să vă pot întâlni și pe D-Voastră cu acel prilej. Evident că nu-mi trece prin minte să vă rog a veni la Academie special pentru acest lucru. Doresc numai să știu dacă aveți de gând să participați, înainte de Crăciun, la vreo ședință a ei. În caz afirmativ, aș putea veni și eu tot atunci, întrucât mie îmi este indiferentă data. În ipoteza cealaltă, va trebui să vă comunic în scris ceea ce ar fi fost preferat pentru mine să vă spun din gură. De aceea îmi permit să vă rog pentru un răspuns la întrebarea de mai sus.

Deoarece am pomenit mai sus de traducerea englezească a *Introducerii*, trebuie să vă informez, cu toată jena, că nu dispun de niciun exemplar pe care să-l pot dăruia, așa cum aș fi dorit și cum s-ar fi și căzut. Am primit *trei* exemplare în total. Contractul vorbește de 6, dar, uitându-mă bine în el, am văzut că prin „the autor” se înțeleg autorul și traducătorul. (Acesta din urmă a avut aceeași surpriză, ca și mine, deși-i... englez.) Am scris însă editorului să vă trimeată cartea, fie personal, fie ca director al „Dacoromaniei” (i-am prezentat ambele posibilități, pentru că, față de economia, ca să nu zic zgârcenia, de care dă dovadă, mi se impunea rezervă).

În așteptarea răspunsului D-Voastre, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Iordan

55.

Iași, 1937, decembrie 2

Mult stimată Domnule Pușcariu,

Mă grăbesc să confirm primirea scrisorii D-Voastre și să vă mulțumesc pentru amabilitatea de a fi răspuns la întrebarea pe care v-am pus-o în legătură cu participarea D-Voastre la vreuna din ședințele Academiei înainte de Crăciun. Deoarece nu voi putea să vă întâlnesc, îmi permit să vă comunic pe această cale despre ce este vorba.

Aș vrea să prezint *Gramatica limbii române* la unul din premiile Academiei care urmează să se acorde în sesiunea din mai 1938. Mărturisesc sincer, deși cu oarecare jenă, că mă

¹⁰¹ Iordan 1937a.

¹⁰² Iordan 1937b.

gândesc la acest lucru numai pentru motive de ordin material. Am datorii mari, încă de acum câțiva ani, când mi-am cumpărat casa, și, cu toate ostenele pe care mi le dau, nu izbutesc să achit decât prea puțin din ele. De aceea sunt bucuros ori de câte ori mi se oferă prilejul de a câștiga ceva bani, chiar dacă-i vorba de lucrări care mă cam îndepărtează de la preocupările mele strict științifice. Așa se explică și faptul că am acceptat să scriu *Gramatica*, pentru care mi se dau de-abia 15% din prețul brut.

De ce vă întreb pe D-Voastră dacă să prezint această carte la un premiu? În primul rând, pentru că o cunoașteți și vă puteți, deci, pronunța asupra ei, indiferent de orice competițiune la vreun premiu. Afară de asta, veți face parte, foarte probabil, din comisiunea însărcinată cu cercetarea lucrărilor prezentate la concurs. Recunosc că întrebarea mea este destul de indiscretă, dar cred că legăturile științifice și personale dintre noi justifică suficient această atitudine. Doresc să aflu părerea sinceră a D-Voastre, ca să nu mă expun la o respingere a *Gramaticii* de la premiul pentru care am intenția să concurez.

Peste puțin, cu siguranță înainte de Crăciun, voi trimete suma convenită Muzeului pentru *Atlas*. Ni se vor pune la dispoziție banii conveniți Seminarilor pe anul 1937–[193]8.

Mulțumindu-vă dinainte pentru răspunsul pe care mi-l veți da, *oricum* ar fi el, vă rog să primiți salutările mele cordiale.

I. Iordan

56.

[c.p.]

Iași, 1937, decembrie 19

Mult stimat Domnule Pușcariu¹⁰³,

Sunt cu atât mai bucuros că ați primit versiunea englezească a *Introducerii*, cu cât, față de parcimonia de care a dat editura dovadă în distribuirea exemplarelor pentru recenzii, mă temeam că intervenția mea ar fi putut rămânea fără efect. Adresa propriu-zisă a lui Spitzer n-o cunosc. Îi puteți scrie, așa cum fac și eu, la Baltimore, John Hopkins University.

Profit de prilej spre a vă informa despre faptul că tot azi am expediat pe adresa Muzeului 10 exemplare dintr-o broșură pe care majoritatea profesorilor Facultății de Litere s-au văzut nevoiți s-o publice. Vă rog să luați un exemplar, eventual mai multe, și pentru rest să dispuneți a se împărți colaboratorilor D-Voastre de la Muzeu. Pentru profesorii universitari am trimes 20 exemplare D-lui Drăganu, care este, dacă nu mă înșel, decanul Facultății de Litere.

Cu cele mai cordiale salutări,

I. Iordan

[pe recto:] DSale Domnului Prof. S. Pușcariu
Directorul Muzeului Limbii Române
Cluj, str. Elisabeta 23

¹⁰³ Corespondența dintre cei doi lingviști nu se încheie la data ultimei cărți poștale pe care o prezentăm. În arhiva personală a lui I. Iordan, păstrată la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” din București, se află un răspuns al lui Pușcariu din 5 ianuarie 1939 la o circulară a lui Iordan din 28 decembrie 1938 privind reforma ortografiei; vezi Avram 1992, p. 235–242.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Avram 1992 = Mioara Avram, *O scrisoare inedită a lui Sextil Pușcariu*, în LR, XLI, 1992, nr. 4, p. 235–242.
- Bianu 1976 = *Scrisori către Ioan Bianu*. Ediție de Marieta Croicu și Petre Croicu, vol. III, București, Editura Minerva, 1976.
- Binder 1932 = Ștefan Binder, *Kind, Knabe, Mädchen im Dakorumänischen. Ein Beitrag zur Onomasiologie*, Teil 1. *Die nördlichen Dialekte*, Abschnitt I. *Kind*, Cluj–București, Tipografia Presa, 1932.
- Bozgan 1998 = Ovidiu Bozgan, *Traietorii universitare: de la stânga interbelică la comunism*, în *Miturile comunismului românesc*. Coord. Lucian Boia, București, Editura Nemira, 1998, p. 320–332.
- BPh = „Buletinul Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, Iași, I–XII, 1934–1945.
- CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, I–XXXVII, 1956–1993.
- Diculescu 1924–1926 = Const. C. Diculescu, *Elementele vechi grecești din limba română*, în DR, IV, 1924–1926, partea I, p. 394–516.
- DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului Limbii Române, Cluj, I–XI, 1921–1948.
- Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Numele proprii cu sufixul -șa*, Cluj, Cartea Românească, 1933.
- Iordan 1921a = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, în „Arhiva”, XXVIII, 1921, nr. 1, p. 126–129.
- Iordan 1921b = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Der lu – Genetiv im Rumänischen*, în „Arhiva”, XXVIII, 1921, nr. 1, p. 129–131.
- Iordan 1922 = Iorgu Iordan, *Lateinisches cj und tj im Süditalienischen*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, XLII, 1922, nr. 5, p. 516–560, nr. 6, p. 641–685.
- Iordan 1923a = Iorgu Iordan, [recenzie la] Leo Spitzer, *Italienische Umgangssprache*, în „Arhiva”, XXX, 1923, nr. 3–4, p. 399–415.
- Iordan 1923b = Iorgu Iordan, *Cronica filologică. Etimologia populară*, în „Viața românească”, XV, 1923, nr. 7, p. 119–123.
- Iordan 1924a = Iorgu Iordan, *Teoriile lingvistice ale lui Karl Vossler*, în „Arhiva”, XXXI, 1924, nr. 1, p. 27–35, nr. 2, p. 101–109.
- Iordan 1924b = Iorgu Iordan, *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, în *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für Wilhelm Streitberg*, Heidelberg, C. Winter, 1924, p. 585–621.
- Iordan 1926 = Iorgu Iordan, *Lingvistică, filologie, istorie literară*, în „Orpheus”, II, 1926, nr. 4, p. 193–212; și în extras, București, Tip. Ion C. Văcărescu, 1926, 20 p.
- Iordan 1927 = Iorgu Iordan, *Un fenomen fonetic dialectal: ă neaccentuat > a*, în „Revista filologică”, I, 1927, nr. 1–2, p. 117–154.
- Iordan 1928 = Iorgu Iordan, [Notițe etimologice:] *ciofli(n)gar, înconderat = înconduat, de-a șteamătu, a se råde*, în „Revista filologică”, II, 1928, nr. 3, p. 272–279.
- Iordan 1930a = Iorgu Iordan, [recenzie la] A. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, L, 1930, p. 369–377.
- Iordan 1930b = Iorgu Iordan, [recenzie la] Th. Capidan, *Meglenoromâni*, vol. II, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, L, 1930, p. 377–378.
- Iordan 1930c = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, vol. II, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, L, 1930, p. 612–621.
- Iordan 1930d = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, vol. III, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, L, 1930, p. 751–752.
- Iordan 1931–1933 = Iorgu Iordan, *Demon*, în DR, VII, 1931–1933, p. 140–148.
- Iordan 1932 = Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice*, Iași, Editura Institutului de Filologie Română, 1932, VIII + 480 p.
- Iordan 1935 = Iorgu Iordan, [recenzie la] Șt. Pașca, *Glosar dialectal*, în BPh, II, 1935, p. 279–294.
- Iordan 1936 = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sever Pop, Șt. Pașca, *Din terminologia calului*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, LVI, 1936, p. 224–234.

- Iordan 1937a = Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, Editura Cartea Românească, 1937, VIII + 255 p.; ediția a II-a, București, Editura Remus Cioflec, 1946.
- Iordan 1937b = Iorgu Iordan, *An Introduction to Romance Linguistics. Its Schools and Scholars*. Revised, translated and in parts recast by John Orr, London, Methuen & co., Ltd, 1937. Ediția a doua, revăzută, cu un supliment (*Thirty years on*, by R. Posner), Oxford, Basil Blackwell, 1970.
- Iordan 1938 = Iorgu Iordan, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, în BPh, V, 1938, p. 299–302.
- Iordan 1966 = Iorgu Iordan, *Sextil Pușcariu*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 151–159.
- Iordan 1977a = Iorgu Iordan, *Cum l-am cunoscut pe Sextil Pușcariu*, în LR, XXVI, 1977, nr. 5, p. 575–578.
- Iordan 1977b = Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1977.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Mangu 1982 = Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan*, București, Editura Minerva, 1982.
- Pascu 1922 = Gorge Pascu, [recenzie la] Sextil Pușcariu, *Sufixele -tor (-sor) și -oare*, în „Arhiva”, XXIX, 1922, nr. 2, p. 287–292.
- Pașca 1931 = Ștefan Pașca, *Studii de onomastică. Circulația numelui de botez în Țara Olului*, în „Țara Bârsei”, III, 1931, nr. 5, p. 462–470, nr. 6, p. 540–555.
- Pașca 1932 = Ștefan Pașca, *Le denominazioni personali sardo-logudoresi dei sec. XI–XIII*, în „Ephemeris Dacoromana”, Annuario della Scuola Romana di Roma, V, 1932, p. 331–411.
- Pușcariu 1907 = Sextil Pușcariu, *Adevărurile d-lui Philippide*, în „Convorbiri literare”, XLI, 1907, nr. 2, p. 205–208.
- Pușcariu 1920–1921 = Sextil Pușcariu, [recenzie la] Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o în pozițiile ă, e*, în DR, I, 1920–1921, p. 377–396.
- Pușcariu 1921 = Sextil Pușcariu, *Der lu – Genetiv im Rumänischen*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, XLI, 1921, p. 76–82.
- Pușcariu 1924–1926 = Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în DR, IV, 1924–1926, partea a II-a, p. 1303–1409.
- Pușcariu 1931 = Sextil Pușcariu, *Despre neologisme*, în volumul *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, Institutul de Istorie Universală, 1931, p. 345–359; și în extras, Cluj, Cartea Românească, 1931, 15 p.
- Pușcariu 1932 = Sextil Pușcariu, *B. P. Hasdeu ca lingvist*, în AAR, Mem. Secț. Lit., seria III, tomul VI, 1932, mem. 6, p. 199–206.
- Pușcariu 1933a = Sextil Pușcariu, *Deutsche Kultureinflüsse auf das rumänische Volk*, Jena–Leipzig, Gronau, 1933; publicată inițial în serial în „Bukarester Tageblatt”, februarie–martie 1933.
- Pușcariu 1933b = Sextil Pușcariu, *Rumänisch und Romanisch*, în „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen”, 164 Band, Heft 1/2, 1933, p. 209–233.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan, prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva, 1974.
- Pușcariu 1978 = Sextil Pușcariu, *Memorii*. Ediție de Magdalena Vulpe. Prefață de Ion Bulei. Note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978.

SEXTIL PUȘCARIU AND IORGU IORDAN:
ELECTIVE AFFINITIES
(Abstract)

The paper focuses on the scientific and human relations settled between the two linguists through a rich correspondence, held between 1921–1937, specifically within a total of 56 unpublished letters addressed by Iorgu Iordan to Sextil Pușcariu. The epistolary dialogue to which we refer was triggered by a broad review that the Professor from Cluj had written, in the journal “Dacoromania”, about the doctoral thesis of Iordan. The latter was impressed by this analysis of his work. The themes around which their correspondence revolves are specific to such scholars, who were absorbed by various

university and academic concerns: the exchange of publications, the promise of future reviews, the work for *The Dictionary of Romanian language*, the scientific competitions at the department, the organization of conferences, the difficult process of editing books, the trips abroad, the meetings with great linguists of the time, including Meyer-Lübke, Leo Spitzer, Carlo Battisti, Antoine Meillet or Karl Jaberg, the connections with various Romanian linguists, among whom there were several members of the Museum of Romanian language. Iorgu Iordan evokes, in his letters and his reviews, some important moral and professional qualities of Sextil Pușcariu, such as his impartiality, his scientific objectivity and his generosity towards peers.

Cuvinte-cheie: *Sextil Pușcariu, corespondență, Iorgu Iordan, „Dacoromania”, „Arhiva”, Dicționarul limbii române.*

Keywords: *Sextil Pușcariu, epistolary correspondence, Iorgu Iordan, “Dacoromania”, “Archive”, The Dictionary of Romanian language.*

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
eug.pavel@yahoo.com*